

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA

Neakivaizdinio skyriaus 4 kurso 1 grupės
Baudžiamosios justicijos studijų atšakos
studento Rolando Puodžiūno

Magistro darbas

BYLOS NAGRINĖJIMO APELIACINĖS INSTANCIJOS TEISME RIBOS

Vadovas doc. dr. P. Kuconis

Recenzentas lekt. dr. R. Merkevičius

Vilnius
2007

Turinys

Ižanga.....	3
1. Apeliacijos samprata bei raida Lietuvos Respublikos teisėje.....	5
2. Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų samprata.....	18
3. Veiksniai, lemiantys bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas.....	22
3.1. Apelianto ir jo kompetencijos įtaka bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme riboms.....	23
3.2. Apeliacinio skundo ir jo turinio elementų įtaka bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme riboms.....	32
4. Nustatytų baudžiamosios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų išplėtimas	43
4.1. Esminiai baudžiamojo proceso kodekso pažeidimai.....	45
4.2. Nuosprendžio „švelninimas“ baudžiamajame procese.....	51
Išvados.....	54
Santrauka.....	56
Summary.....	57
Literatūros sąrašas.....	58

Ižanga

Lietuvos Respublikos procesiniai įstatymai bei tarptautiniai teisės aktai garantuoja proceso dalyviams, nesutinkantiems su pirmosios instancijos teismo priimtu nuosprendžiu, teisę apskųsti jį aukštesnės instancijos teismui apeliacine tvarka. Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme yra - kontrolinė proceso stadija, kurios paskirtis patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą bei ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytas klaidas. Apskundus pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar sprendimą, bylos nagrinėjimas perkeliamas į aukštesnės instancijos teismą, kur byla nagrinėjama iš naujo ar patikrinamas priimto sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas. Tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procese apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą apeliacinio skundo nustatytose ribose. Tačiau atsižvelgiant į baudžiamojo proceso prigimtį, jokie ribojimai pateikti naujus įrodymus apeliacinės instancijos teisme nėra taikomi. Todėl baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjimas suprantamas kaip bylos nagrinėjimas iš naujo apeliacinių skundų nustatytose ribose. Atsižvelgiant į baudžiamojo proceso paskirtį ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, Baudžiamojo proceso kodeksas nustato bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas bei numato atvejus, kada šios ribos išplečiamos ar gali būti išplėstos. Ribų nustatymas lemia bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme apimtį.

Šio magistrinio **darbo tikslas** - remiantis teisės aktais, teisine literatūra bei teismų praktika išanalizuoti teisės normas, reglamentuojančias bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas, veiksnius, lemiančius šių ribų nustatymą bei jų viršijimo atvejus.

Darbo **aktualumą** lemia tai, kad šiuo metu nesutariama, ar apeliacinis procesas turėtų reikšti bylos nagrinėjimą iš naujo, ar turėtų būti suprantamas, kaip priimto teismo sprendimo patikrinimas. Nuo atsakymo į šį klausimą priklauso bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos. Nors apeliacinis procesas nėra naujas Lietuvos teisinėje sistemoje, tačiau 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusi Civilinio proceso kodekso redakcija bei 2003 m. gegužės 1 d. - Baudžiamojo proceso kodekso redakcija pakeitė apeliacinio proceso reglamentavimą, todėl taikant normas praktikoje kyla neaiškumų bei taikymo problemų, tuo pačiu ir nustatant bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas.

Šio **darbo objektas** - teisės normos, reglamentuojančios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas, jų nustatymas ir viršijimas Lietuvos ir kaimyninių valstybių įstatymuose bei teismų praktika šioje srityje.

Pagrindiniai šio darbo uždaviniai:

- Aptarti apeliacijos sampratą bei raidą Lietuvos Respublikos teisėje;
- Aptarti šiuo metu galiojančio Baudžiamojo proceso kodekso, Civilinio proceso kodekso ir Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, reglamentuojančias bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas;
 - Nustatyti veiksnius, lemiančius konkrečias bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas ir su jais susijusias teorines bei praktines problemas;
 - Atlikti įstatymo nustatytų atvejų, kuriems esant apeliacinės instancijos teismas viršija bylos nagrinėjimo ribas arba gali jas viršyti analizę ir aptarti jų taikymo problemas.

Tyrimo metodika. Siekiant šio darbo tikslo bei įgyvendinant šiam darbui keliamus uždavinius, darbe bus naudojami lyginamasis, sisteminis, loginis-analitinis ir kiti metodai. Istorinis metodas taikomas siekiant atskleisti, kaip istorijos bėgyje keitėsi apeliacijos bei bylos nagrinėjimo teisme ribų samprata. Sisteminis metodas taikomas tiriant problemas, kurias galima išnagrinėti tik atsižvelgus į sisteminius baudžiamojo proceso įstatymo ryšius. Lyginamasis metodas įgalina palyginti apeliacijos procesą ir jo ribas Lietuvos Respublikos teisėje ir kitų valstybių įstatymuose, bei atskleisti, kaip kito apeliacijos samprata ir jos ribos. Precedentinis metodas taikomas aiškinant teisės normos prasmę, remiantis teismų sprendimais, kur ta norma jau išaiškinta. Loginis-analitinis metodas taikomas aiškinantis teisės normų turinį, darant apibendrinimus, išvadas, pateikiant rekomendacijas.

Tyrimo šaltiniai. Rašant šį darbą naudojamosi keliomis šaltinių grupėmis: tarpukario Lietuvos, Lietuvos TSR ir Nepriklausomos Lietuvos laikotarpių baudžiamojo proceso įstatymais, tarptautiniais teisės aktais. Lietuvos ir užsienio šalių teisės normų palyginimui naudojamosi Lietuvos ir užsienio šalių autorių kūriniais, užsienio šalių įstatymais bei kitais teisės aktais. Siekiant atskleisti bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų nustatymo problemas ir jų sprendimo būdus, naudotasi Lietuvos teismų praktika: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais, Lietuvos apeliacinio teismo nutartimis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartimis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuleteniui „Teismų praktika“ bei internetinėmis teisės aktų duomenų bazėmis.

1. Apeliacijos samprata bei raida Lietuvos Respublikos teisėje

Pirmosios instancijos teismas vykdo teisingumą, jo paskirtis yra vadovaujantis įstatyme įtvirtintomis normomis išnagrinėjus bylą ir išsamiai bei nešališkai ištyrus visas bylos aplinkybes priimti pagrįstą bei teisėtą nuosprendį ar nutartį¹. Tačiau ir bylą nagrinėjantis teismas, ir byloje dalyvaujantys asmenys nėra apsaugoti nuo neteisingo sprendimo ar nuosprendžio priėmimo. Neteisėtas ar nepagrįstas teismo sprendimas ar nuosprendis gali būti priimtas dėl įvairių objektyvių ir subjektyvių priežasčių. Teismo priimto sprendimo nepagrįstumą ir neteisėtumą lemia netinkamai nustatytos faktinės bylos aplinkybės bei netinkamai atliktas šių aplinkybių teisinis įvertinimas, melagingi liudytojų parodymai, suklastoti rašytiniai įrodymai, taip pat teisėjo patirties stoka ar net nesąžiningumas, taip pat teismo padaryti procesinių teisės normų pažeidimai, t. y. teismui ignoravus proceso taisykles bei proceso principus. Teismo klaidoms nemažai įtakos turi netobula teisės sistema, nuolatinis įstatymų kaitaliojimas bei nesusiklosčiusi vienoda teismų praktika. Kaip ir bet kurioje žmogaus veiklos srityje, taip ir šioje, nagrinėjant tiek baudžiamąsias, civilines ar administracines bylas, gali pasitaikyti klaidų.

Pripažinus, kad pirmosios instancijos teismas gali klysti tiek faktinių bylos aplinkybių konstatavimo bei vertinimo, tiek ir teisės normų taikymo srityje proceso dalyviams privalo būti sudaryta galimybė inicijuoti pirmosios instancijos teismo galimai padarytų pažeidimų kontrolę t. y. privalo būti sudarytos galimybės apskusti pirmosios instancijos teismo priimtą sprendimą apeliacine tvarka. Įgyvendinant šią proceso dalyvių teisę įstatymas apeliacinės instancijos teismui suteikia galimybę tikrinti pirmosios instancijos teismo sprendimą tiek faktiniu, tiek ir teisiniu požiūriu. Klaidos, kurios padaromos priimant sprendimą, pažeidžia ne tik suinteresuotų ir procese dalyvaujančių asmenų teises ir laisves, bet ir visos visuomenės bei valstybės interesus, todėl padarytos klaidos turi būti nedelsiant ištaisytos. Klaidos tikimybė yra viena iš priežasčių, dėl kurių pirmos instancijos teismo sprendimai, kuriais išsprendžiama byla, neįsiteisėja nuo jų priėmimo ar paskelbimo momento². Galimybė du kartus nagrinėti byloje surinktus faktus, kai tai daro pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ir skirtingi teisėjai, sumažina faktų nustatymo ir jų vertinimo klaidos tikimybę. Tai vienas iš apeliacijos privalumų. Panašiai apeliacijos esmę apibūdino ir tarpukario Lietuvos teisės profesorius M.Römeris: „Apeliacijos esmė yra ta, kad toji pati civilinė ar baudžiamoji byla, tas pats ginčas leidžiamas prašyti antrą sykį kito teismo organo spręsti. Leidžiama bylininkui nepasitenkinti vieno teismo organo darbu ir reikalauti pakartoti

¹ Goda.G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 352.

² Ten pat. P. 483

bylos sprendimo darbą, tiktai pakartoti kitam organui, kuris paprastai savo personaliniu sąstatu yra geriau organizuotas (jis yra kolegialinis, teisėjai labiau patyrę, didesnio stažo ir t. t.)“³.

Apeliacijos teisės svarba yra akcentuojama ir tarptautiniu lygmeniu. Asmenims, nuteistiems už nusikaltimo padarymą, teisė apskusti nuosprendį baudžiamosiose bylose yra laiduojama net pačiu aukščiausiu tarptautiniu lygmeniu. Pilietinių ir politinių teisių pakto⁴ 14 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad „kiekvienas asmuo, nuteistas už nusikaltimo padarymą, turi teisę, kad jo nuteisimą ir nuosprendį pagal įstatymą peržiūrėtų aukštesnė teisminė institucija“. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos septintojo protokolo⁵ 2 straipsnio 1 dalyje pabrėžiama, kad „kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad aukštesnė teisminė instancija peržiūrėtų jo kaltinamąjį nuosprendį ar bausmę. Šios teisės įgyvendinimą, taip pat šio įgyvendinimo pagrindą nustato įstatymas“. Lietuvos Respublikoje šios teisės įgyvendinimo tvarką nustato Baudžiamojo proceso kodekso normos, reglamentuojančios bylų procesą apeliacinės instancijos teisme. Civilinėse bylose apeliacijos teisės svarba taip pat akcentuojama tarptautiniu lygmeniu: Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R(95)5 „Dėl apeliacinių sistemų ir procedūrų civilinėse ir komercinėse bylose įvedimo ir funkcionavimo tobulinimo“⁶ nurodoma, kad iš principo šalims turi būti sudaryta galimybė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Tačiau išimtiniais atvejais galimas apeliacijos teisės ribojimas tiek baudžiamosiose, tiek civilinėse bylose. Tai leidžia ir tarptautiniai dokumentai. Baudžiamosiose bylose šie ribojimai yra galimi lengvesnių nusikaltimų atvejais, o civilinėse bylose pagrindinis kriterijus, leidžiantis riboti galimybę paduoti apeliacinį skundą, yra ginčijama suma. Tokių ribojimų pagrindinis tikslas – bylinėjimosi trukmės sutrumpinimas, apeliacinės instancijos teismų apsauga nuo santykinai nereikšmingų bylų bei valstybės ekonominiai sumetimai. Kai kuriose valstybėse egzistuoja skundo negalimumas itin sunkių nusikaltimų atvejais: Vokietijoje negali būti skundžiami regioninių teismų sprendimai, priimti „didžiojoje baudžiamojoje kolegijoje“ kaip prisiekusiųjų teismo sprendimai, arba valstybės saugumo srityje, arba tų nusikaltimų bylose, kurios nepriskiriamos nei žemesniosios instancijos teismų, nei prisiekusiųjų kompetencijai. Į kritiką atsakoma argumentu, kad „didžioji baudžiamoji kolegija“ ir aukštesnysis teismas dirba didesnės sudėties nei žemesnieji teismai, todėl sprendimas yra geriau apgalvotas; Ispanijoje negali būti skundžiami nuosprendžiai sunkesnių nusikaltimų bylose, t. y. už kuriuos galima bausmė - laisvės atėmimas daugiau kaip dvylika metų. Jiems galioja „vienintelės instancijos“ sistema. Tačiau apeliacijos nebuvimą iš

³ Römeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Fotogr. Leid.- Vilnius: Pozicija, 1994, p. 48.

⁴ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr.77-3288.

⁵ Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

⁶ Recommendation No R(95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases of 7 February, 1955 <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=105&lid=5251>

dalies kompensuoja galimybė paduoti kasacinį skundą. Prancūzijoje negali būti skundžiami prisiekusių teismo sprendimai. Tai paaiškinama dviem priežastimis: pirma, įsitikinimu, kad tauta visada teisi, todėl skundo padavimas yra „tautos dalyvavimo įžaidimas“, antra, kad procesas vyksta dviem pakopomis. Italijoje egzistuoja skundo negalimumas, kai sprendimas priimamas esant prokuratūros ir teisiamojo susitarimui, tai specifinė bausmė, kurios ypatumas - apeliacijos negalimumas⁷. Tačiau visais atvejais apeliacijos teisės ribojimai turi būti aiškiai įtvirtinti įstatyme, todėl jie nepraranda savo išimtinio pobūdžio.

Terminas „apeliacija“ kilęs iš lotyniško žodžio *appellatio*, reiškiančio kreipimąsi, skundą, kasdieninėje kalboje gali būti vartojamas žymėti įvairiems reiškiniams. Tarptautinių žodžių žodyne apeliacija apibrėžiama kaip prašymas patarimo, kreipimasis į aukštesnę instanciją, taip pat vienas iš būdų civiliniame ir baudžiamajame procese apskusti neįsiteisėjusį teismo sprendimą⁸. Teisės moksle terminas „apeliacija“ taip pat vartojamas keliomis prasmėmis. Šiuo terminu gali būti įvardijamas apeliacinis skundas (rašytinis apelianto kreipimasis į aukštesnės instancijos teismą), taip pat proceso stadija, šiuo atveju terminas „apeliacija“ vartojamas kaip apeliacinio proceso sinonimas.

Visos valstybės pripažįsta, kad proceso šalių teisė siekti, kad būtų peržiūrėtas neįsiteisėjęs pirmosios instancijos teismo sprendimas yra viena iš pagrindinių teisių⁹. Tačiau apeliacijos sąvoka ir jos turinys skirtingose valstybėse nėra vienodas. Vienur apeliacija apibrėžiama, kaip asmens kreipimasis į aukštesnės instancijos teismą siekiant panaikinti jo manymu neteisingą žemesniojo teismo sprendimą. Kitur apeliacijos sąvoka aiškinama labai plačiai ir apima ne tik kreipimąsi į aukštesnės instancijos teismą, bet aplamai kreipimąsi į teismą su skundu net ir administracine tvarka¹⁰. Prancūzijoje tai yra skundas Apeliaciniam teismui, pagrįstas faktiniu ar teisiniu motyvu. Anglijoje *appeal* yra ir skundas Apeliaciniam teismui (dėl fakto ir dėl teisės), ir šio teismo sprendimo apskundimas Lordų Rūmams (dėl teisės). JAV apeliacija yra tik teisiniu motyvu paremtas skundas, o tai panašu į prancūzų kasacinį skundą¹¹.

Lietuvoje galimybė skusti teismo priimtą sprendimą egzistuoja seniai. XVI amžiuje Lietuvos valstybės klestėjimo laikais buvo sukurti žymiausi Europos kodifikuotos teisės rinkiniai (kodeksai) – trys Lietuvos statutai. Kadangi to meto visuomenė buvo susiskirsčiusi į luomus, statutai įtvirtino bajorų luomo teisių ir laisvių apsaugą. Pirmajame Lietuvos statute (1529 m.) VI skyriuje „Apie teisėjus“ įteisintos svarbiausios proceso teisės normos, bei iš dalies - teismų santvarka. Statuto rengėjai šiame skyriuje daugiausia sutelkė proceso teisės straipsnius. Pabrėžiamas reikalavimas teisėjams teisti tik pagal Statute įtvirtintas teisės normas. Teismo

⁷ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė, -Vilnius, Eugrimas, 2001, p. 494

⁸ Valerija Vaitkevičiūtė. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, Leidykla „Žodynas“, 1999, p. 103.

⁹ E.Laužikas, V.Mikelėnas, V.Nekrošius Civilinio proceso teisė. II tomas. - Vilnius: Justitia, 2005, p. 268.

¹⁰ Ten pat. P. 269

¹¹ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė, -Vilnius, Eugrimas, 2001, p. 493

nuosprendžio apskundimo motyvas irgi toks pats, ar buvo teisiama „pagal tą rašytinę teisę“. Aukščiausia apeliacinė instancija - valdovas ir Ponų taryba - nagrinėdama skundą privalėjo laikytis Statuto straipsnių ir, atsižvelgę į įrašytas normas, arba panaikinti šioms normoms prieštaravusį teismo sprendimą, arba, neaptikus prieštaros, jį patvirtinti¹². Statuto IV skyriaus įvade smulkiai išdėstytas apeliacinių teismų, nagrinėjusių vaivadų, seniūnų ir kitų ponų tarėjų priimtus nuosprendžius, procesas. Taigi Pirmasis Lietuvos statutas (1529 m.) įteisino apeliacijos teisės normas ir apeliacijos instancijas. Vėliau tiek Antrajame Lietuvos Statute (1566 m.) tiek ir Trečiajame Lietuvos statute (1588 m.), kuris buvo pats tobuliausias ir išsamiausias, apeliacinės teisės normos buvo toliau plėtojamos.

XVII-XVIII amžiais Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės pagrindinis teisės šaltinis buvo trečiasis - 1588 m. Lietuvos Statutas. Tuo laiku spartėjo kapitalistinių santykių raida. Atsižvelgiant į susidariusią padėtį Seimo konstitucijos papildydavo Statuto straipsnius. 1726 metais Gardino seimas patenkino Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės prašymą pakoreguoti teisės normas ir pagreitinti gyventojams teisingumo vykdymą¹³. Buvo patikslinta ir atribota teismų kompetencija, tobulinama jų veikla. Nustatytas bylų teisingumas pagal jų kategorijas. Patikslinta ir patobulinta apeliacinių skundų padavimo tvarka. Taigi apeliacinis procesas nuolat buvo tobulinamas.

Po trečiojo padalinimo Lietuvai tapus Rusijos imperijos sudėtine dalimi, Lietuvoje galiojo Rusijos imperijos baudžiamojo proceso įstatymai, kurie nepripažino apeliacijos. Teismų sprendimai buvo skundžiami vienintele - kasacine tvarka.

1918 metų vasario 16 d. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, pradėjo kurtis nauja Lietuvos teismų sistema. 1918 m. lapkričio 28 d. priimtas įstatymas, pavadintas Laikiniu juo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymu. Minėto įstatymo nuostatos numatė trijų pakopų bendrųjų teismų sistemą. Žemiausią teismų grandį sudarė taikos teismai, antrąją – apygardų teismai, o aukščiausioji teisminė instancija buvo Vyriausiasis Tribunolas. Lietuvoje galiojo išverstas, pataisytas ir šaliai pritaikytas 1864 m. carinės Rusijos baudžiamojo proceso įstatymas. Pagal kurį skundai dėl teismo sprendimų buvo nagrinėjami kasacine tvarka. 1933 m. liepos 11 d. buvo priimtas naujas Teismų santvarkos įstatymas, kuris nustatė keturių pakopų bendrųjų teismų sistemą: apylinkių teismai, apygardų teismai, Apeliaciniai Rūmai ir Vyriausiasis Tribunolas. Taigi viena svarbiausių šio įstatymo naujovių buvo vieningo visai šaliai apeliacinės instancijos teismo – Apeliacinių Rūmų įsteigimas. Priimtas naujas baudžiamojo proceso įstatymas, kuriame įtvirtintas bylų nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme.

¹² Pirmasis Lietuvos statutas (1529 m.) I.Valikonytė, S.Lazutka, E.Gudavičius, Vilnius, Vaga, 2001, p.300.

¹³ S.Vansevičius. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės teismų sistemos tobulinimas XVII-XVIII amžiais. Teisė. 200, Nr.45, p.148.

1940 m. Pabaltijo valstybes okupavo Tarybų Sąjunga. 1940 m. lapkričio 6 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritorijose pradėjo galioti RTFSR baudžiamasis procesinis kodeksas¹⁴, pagal kurį skundai dėl neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo nuosprendžių ar nutarčių buvo nagrinėjami kasacine tvarka, t.y. atliekamas teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumo ir pagrįstumo patikrinimas. Įsiteisėję pirmosios instancijos teismo ir kasacinės instancijos teismo nuosprendžiai, nutartys ir nutarimai peržiūrimi teisminės priežiūros tvarka. Taigi, šiuo atveju šalys, nesutinkančios su teismo priimtu sprendimu, gali jį apskusti tik kasacine tvarka. Teisminės priežiūros tvarka yra išimtinio pobūdžio ir priklauso nuo atitinkamo priežiūrinio organo nuožiūros¹⁵. Tokią teisę turėjo TSRS Prokuroras ir Sąjunginės Respublikos Prokuroras bei TSRS Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir Sąjunginės Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Tokia pati neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties apskundimo tvarka buvo nustatyta ir 1961 metais patvirtintame naujame Lietuvos TSR Baudžiamojo proceso kodekse. Kuris su pakeitimais bei papildymais Lietuvoje galiojo iki 2003 m. balandžio 30 d.

Lietuvai 1990 m. atkūrus nepriklausomybę, šalyje keitėsi teismų sistema, seniau galioję įstatymai buvo pritaikomi naujoms gyvenimo sąlygoms. Nemažai pakeitimų buvo padaryta ir Baudžiamojo proceso kodekse. 1994 m. lapkričio 17 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas Nr.I-662 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo“¹⁶, kuriuo nuo 1995 m. sausio 1 d. nustatyta bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme tvarka. Ši tvarka numatė tiek dalinę apeliaciją, kai byla apeliacine tvarka buvo nagrinėjama teismo kolegijos posėdyje, tiek ir pilną apeliaciją, kai byla apeliacine tvarka buvo nagrinėjama teismo teisiamaajame posėdyje. Taigi, nuo 1995 m. sausio 1 d., Lietuvoje apeliacine tvarka nagrinėjami neįsiteisėję pirmosios instancijos teismo nuosprendžiai ir nutartys, o įsiteisėję pirmosios instancijos ir apeliacinės instancijos teismų nuosprendžiai ir nutartys nagrinėjami kasacine tvarka. Tokia neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo sprendimų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme tvarka galiojo iki 1999 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos Seimas 1998 m. gruodžio 10 d. priėmė Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymą¹⁷, kuriuo buvo atsisakyta dalinės apeliacijos ir nustatyta nauja neįsiteisėjusių pirmosios

¹⁴ RTFSR Baudžiamasis procesinis kodeksas, Kaunas, Lietuvos TSR teisingumo Liaudies komisariato leidinys, 1941 m., p.5

¹⁵ M. Strogovičius Baudžiamasis procesas, Kaunas, Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla, 1947 m, p.318

¹⁶ 1994 m. lapkričio 17 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr.I-662 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo“ // Valstybės žinios. 1994. Nr.95-1862.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998. Nr.112-3104.

instancijos teismo sprendimų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme tvarka, kuri atitinka pilnos apeliacijos sampratą.

Nuo 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusi, Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso redakcija, dalinai pakeitė apeliacinį procesą reglamentuojančias teisės normas. Tačiau, neįsiteisėję pirmosios instancijos teismų sprendimai, kaip ir anksčiau nagrinėjami apeliacine tvarka apeliacinės instancijos teismuose.

Kaimyninių valstybių teisėje apeliacija, kaip neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo sprendimo peržiūrėjimas, ne visiškai atitinka Lietuvoje naudojamą apeliacijos sampratą. Panagrinėjus kaimyninių valstybių baudžiamojo proceso teisės aktus galima teigti, kad tai, kas Lietuvoje yra apeliacija, Rusijoje¹⁸ ir Baltarusijoje¹⁹ vadinama kasacija, o tai kas Lietuvoje kasacija, ir Rusijoje ir Baltarusijoje vadinama priežiūra. Baltarusijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekse nenumatytas bylų nagrinėjimas apeliacine tvarka, o neįsiteisėję pirmosios instancijos teismo nuosprendžiai skundžiami kasacine tvarka. Rusijos Federacijos Baudžiamojo proceso kodeksas numato tiek apeliacinį, tiek ir kasacinį procesą, tačiau faktiškai tai bylų nagrinėjimas skirtingos pakopos teismuose, bet ne skirtingose instancijose. Pagal Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą²⁰ kasacija - tai neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio apskundimas. Tačiau 2005 m. gegužės 11 d. buvo patvirtinta nauja Latvijos Respublikos Baudžiamojo proceso įstatymo redakcija²¹, kuri pateikiama tik latvių kalba, todėl toliau šio Latvijos Respublikos Baudžiamojo proceso įstatymo nenagrinėsime.

Kontinentinės Europos valstybėse apeliacija suprantama kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą ir jį panaikinti ar pakeisti dėl padarytų fakto ir teisės klaidų. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse apeliacija suprantama, ne tik kaip suinteresuoto asmens kreipimasis su prašymu į apeliacinės instancijos teismą peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą, bet ir kaip kreipimasis į trečiosios grandies teismą su prašymu peržiūrėti sprendimą, kurį priėmė apeliacinės instancijos teismas.

Įvairiose valstybėse taip pat skirtingai sprendžiamas teisės į pirmosios instancijos teismo sprendimo patikrinimą prigimties klausimas. Vienose valstybėse teisė paduoti apeliacinį skundą pripažįstama konstitucine teise ir yra sudedamoji teisės į teisminę gynybą dalis, todėl teisė reikalauti patikrinti teismo sprendimą apeliacine tvarka egzistuoja be jokių ribojimų ir sąlygų²².

¹⁸ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации
<http://www.kadis.ru/kodeks.phtml?kodeks=19&paper=&ok=+%EF%E5%F0%E5%E9%F2%E8+>

¹⁹ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь
(http://pravo.by/webnpa/text_old.asp?RN=HK9900295).

²⁰ Уголовно-процессуальный кодекс Латвии. Rīga: Biznesa informācijas birojs, 2003.

²¹ Kriminālprocesa likums <http://www.at.gov.lv/fails.php?id=364>

²² E.Laužikas, V.Mikelēnas, V.Nekrošius Civilinio proceso teisė. II tomas. - Vilnius: Justitia, 2005, p. 268.

Kitose valstybėse pripažįstama tik teisė paduoti apeliacinį skundą antrosios instancijos teismui, galimybė kreiptis į aukščiausiąjį teismą atsiranda tik gavus leidimą. Taigi, požiūris į teisę skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimus užsienio valstybėse nėra vienodas. Vienose teisė skųsti teismo sprendimus pripažįstama konstitucine teise, kitose ši teisė įtvirtinta procesiniuose įstatymuose.

Skirtingai sprendžiamas ir teisės ribojimas paduoti skundą dėl neįsiteisėjusio teismo sprendimo. Vienose valstybėse netaikomi jokie apribojimai, kitose tiek baudžiamajame tiek ir civiliniame procese taikomi apribojimai. Baudžiamajame procese tai apsprendžia padaryto nusikaltimo sunkumas, o civiliniame procese ginčijama suma ar ginčo pobūdis. Daugelyje valstybių numatyta minimali ginčo suma, dėl kurios negalima paduoti apeliacinio skundo.

Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje apeliacinis procesas suprantamas kaip trečioji - kontrolinė baudžiamojo proceso stadija, kurios pagrindinė paskirtis patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą bei esant reikalui ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytas klaidas²³.

Teisės teorijoje nėra vieningo požiūrio į apeliacinio proceso ribas: nesutariama, ar apeliacinis procesas turėtų reikšti bylos nagrinėjimą iš naujo (*de novo*), ar turėtų būti suvokiamas kaip priimto sprendimo arba nuosprendžio patikrinimas (*revisio prioris instantiae*). Nuo atsakymo į šį klausimą priklauso bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos²⁴.

Po nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo šalyje atlikta visa eilė reformų apeliacinio proceso srityje. Baudžiamojo proceso teisėje pasikeitė gana daug bylų procesą apeliacinės instancijos teisme reglamentuojančių normų. Civiliniame procese nuo visiškos apeliacijos sistemos palaipsniui pereita prie dalinės apeliacijos modelio, kuris įtvirtintas naujojoje 2003 m. sausio 1 d. Lietuvos Civilinio proceso kodekso redakcijoje. 1999 metais Lietuvoje sukurta nauja administracinių teismų sistema. Įsigaliojo Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymas²⁵, kuris nustatė administracinių bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme tvarką.

Pagal šiuo metu galiojančią Administracinių bylų teisenos įstatymo redakciją Lietuvos administraciniame procese įtvirtintas visiškosios apeliacijos modelis, kadangi pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas tikrinamas ne tik remiantis bylos medžiaga, bet ir papildomai pateiktais naujais įrodymais. Svarbu, kad nauji įrodymai būtų susiję su byla. Vadinasi, pateiktame apeliaciniame skunde negalima kelti reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme.

²³ Goda.G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 483.

²⁴ Lietuvos Respublikos Apeliacinio teismo tinklapis <http://www.vtr.lt/lit.php?cid=18>

²⁵ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308.

Apeliacija Lietuvos teisės tradicijų požiūriu gali būti suvokiama kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą ar nuosprendį ir jį panaikinti ar pakeisti dėl teismo padarytų faktinių ir teisinių klaidų²⁶.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtintas valdžių padalijimo principas bei 109 straipsnyje – teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas draudžia tiek kitoms valstybinės valdžios grandims, tiek visiems fiziniams bei juridiniams asmenims revizuoti priimto teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą. Ar pirmosios instancijos teismo priimtas nuosprendis ar sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas, gali nustatyti tik apeliacinės instancijos teismas pagal proceso įstatymų nustatyta tvarka paduotą apeliacinį skundą. Dėl šių priežasčių daugelyje valstybių, tarp jų ir Lietuvoje, egzistuoja instancinė teismų sistema, skirta žemesnių grandžių teismų priimtų sprendimų kontrolei²⁷. Instancinę teismų sistemą sudaro: pirmosios instancijos teismai, antrosios instancijos – apeliaciniai teismai ir valstybės aukščiausiasis teismas, kaip vienintelė ir galutinė instancija. Pagrindiniai instancinės teismų sistemos tikslai yra: teisingumo konkrečioje byloje įgyvendinimas ir darni teisės sistemos raida bei vienodas teisės aiškinimo ir taikymo užtikrinimas.

Nors visose valstybėse veikia teismai, nagrinėjantys skundus dėl pirmosios instancijos teismų priimtų sprendimų, jie nėra vienodi. Išskiriama apeliacinė teismo instancija, kuri pagal dviejų teismo pakopų principą, faktų ir teisės požiūriu įvertina bylą, kurią pirmosios instancijos teismas jau yra išnaginėjęs. Šis principas įtvirtintas daugelio valstybių konstitucijose, bei minimas Europos žmogaus teisių konvencijos septintojo papildomo protokolo 2 straipsnio 1 dalyje.

Apeliacinė teismo instancija valstybėse įgyvendinama skirtingai. Išskiriami du požiūriai. Geografiniu požiūriu egzistuoja arba vienintelis apeliacinis teismas visai šaliai, tokia sistema naudojama Anglijoje arba daug apeliacinių teismų, kurių kiekvienam priskiriama tam tikra teritorijos dalis²⁸. Šis atvejis yra bendriausias. Tačiau egzistuoja ir mišrus, kai valstybėse yra ir vienintelis apeliacinis teismas visai šaliai ir tuo pačiu daug apeliacinių teismų, kurių kiekvienam priskiriama tam tikra teritorijos dalis. Tačiau šie teismai apeliacine tvarka nagrinėja skirtingos pakopos pirmosios instancijos teismų priimtus sprendimus.

Lietuvoje bendrosios kompetencijos teismuose įtvirtintas mišrus apeliacinės instancijos modelis. Bylas apeliacine tvarka dėl apylinkių teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarčių ir įsakymų nagrinėja apygardų teismai. Tuo tarpu Lietuvos apeliacinis teismas yra vienintelis teismas, apeliacine tvarka nagrinėjantis bylas dėl apygardų teismų sprendimų, nuosprendžių,

²⁶ Lietuvos Respublikos Apeliacinio teismo tinklapis - <http://www.vtr.lt/lit.php?cid=18>.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė, -V., Eugrimas, 2001, p.316

nutarčių ir įsakymų. Tačiau Administraciniuose teismuose bylas apeliacine tvarka nagrinėja vienintelis visai Lietuvos teritorijai Vyriausiasis administracinis teismas.

Dalykinio teisingumo požiūriu apeliacinis teismas atlieka arba tik antrosios instancijos teismo vaidmenį, toks modelis taikomas Prancūzijoje, arba jam tenka dvejopa misija, tai bylų, kurios jau buvo išnagrinėtos pirmojoje instancijoje, nagrinėjimas apeliacine tvarka ir kitų bylų teisminis nagrinėjimas kaip pirmajai instancijai. Toks dvejopas apeliacinio teismo vaidmuo yra gana dažnas Europos valstybėse²⁹. Toks modelis naudojamas ir Lietuvoje.

Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme yra labai svarbi baudžiamojo proceso stadija, kurioje ištaisomos pirmosios instancijos teismo padarytos klaidos ir įstatymo pažeidimai. Tai svarbi asmens teisių apsaugos garantija baudžiamajame procese, nes baudžiamojo proceso dalyviai, apskūsdami pirmosios instancijos teismo nuosprendžius ir nutartis gina savo teises ir teisėtus interesus. Apeliacinis procesas taip pat turi įtakos vienodinant pirmosios instancijos teismų praktiką, nors tai nėra tiesioginė apeliacinės instancijos teismo funkcija.

Apeliacinio proceso esmės analizė būtų nebaigta, neaptarus apeliacinio proceso principų. Tai pagrindinės nuostatos be kurių neįmanomas tinkamas šio proceso funkcionavimas. Apeliacija sukelia *suspensyvinį* – padavus apeliacinį skundą sustabdomas teismo sprendimo ar nuosprendžio įsiteisėjimas, bei *devoliucinį* - bylos nagrinėjimo perkėlimą į antrosios instancijos teismą, efektus³⁰. Apeliacinis procesas grindžiamas keliais svarbiais principais, kurie ir padeda atskleisti jo esmę ir atriboti nuo kasacijos. Aptarsime svarbiausius iš jų tai: draudimas išeiti už apeliacinio skundo ribų (*tantum devolutum quantum appellatum*) bei draudimas priimti blogesnę, negu yra skundžiamas, sprendimą ar nutartį (*non reformatio in pejus*). Taip pat palyginsime šiuos apeliacinio proceso principus baudžiamojo ir civilinio proceso teisėje.

Padavus apeliacinį skundą, sustabdomas teismo sprendimo įsiteisėjimas, kartu ir jo vykdymas iki bylos išnagrinėjimo apeliacine tvarka pabaigos. Kol byla bus išnagrinėta apeliacine tvarka, nuosprendis negali būti vykdomas. Bet kurio proceso dalyvio paduotas apeliacinis skundas sustabdo nuosprendžio vykdymą visų nuteistųjų atžvilgiu, neatsižvelgiant į tai, ar jie padavė apeliacinį skundą ir ar jų atžvilgiu nuosprendis skundžiamas ar ne.

Tačiau *suspensyvinio* apeliacijos efekto taikymas turi išimčių, jis netaikomas, kai pirmosios instancijos teismas priima išteisinamąjį nuosprendį, kuris vykdomas iš kart po jo paskelbimo, tačiau tik toje dalyje, kuri susijusi su išteisintojo paleidimu ar kitos kardomosios priemonės panaikinimu, nors nuosprendis yra apskūstas apeliacine tvarka. Pirmosios instancijos teismo nuosprendis, kuriuo nuteistasis atleidžiamas nuo bausmės atlikimo Baudžiamojo proceso kodekso 303 straipsnio 3 dalyje numatytu atveju, kaltinamajam susirgus sunkia nepagydoma

²⁹ Ten pat. P. 316

³⁰ Lietuvos Respublikos Apeliacinio teismo tinklapis - <http://www.vtr.lt/lit.php?cid=18>.

liga, dėl kurios atlikti bausmę bus per sunku, ar nutraukiant bylą Baudžiamojo proceso kodekso 303 straipsnio 4 dalyje nustatytais pagrindais ir atleidžiant nuteistąjį nuo baudžiamosios atsakomybės, bus vykdomas tik toje dalyje, kuri susijusi su nuteistojo paleidimu iš laisvės atėmimo vietos ar kitos kardomosios priemonės panaikinimu. Kitoje dalyje nuosprendis bus vykdomas tik apeliacinės instancijos teismui išnagrinėjus apeliacinius skundus.

Baudžiamojo proceso kodekso 315 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuteistojo teisė nedelsiant pradėti atlikti bausmę. Nuteistasis, norą nedelsiant pradėti atlikti bausmę, turi pareikšti raštu. Nuteistasis tokio savo prašymo motyvuoti neprivalo. Šiuo atveju gali būti pradėta vykdyti tiek laisvės atėmimo, tiek kitos bausmės. Teismas šį nuteistojo prašymą išsprendžia priimdamas nutartį, tačiau teismas taip pat turi galimybę netenkinti prašymo, nurodydamas motyvus, dėl kurių prašymą atmeta.

Civilinio proceso kodekso 282 straipsnio 2 dalyje nustatytas sąrašas teismo sprendimų ir nutarčių, kurie turi būti vykdomi skubiai, nepaisant to kad jie apskūsti apeliacine tvarka ir byla dar neišnagrinėta. Suspensyvinis apeliacijos poveikis pripažįstamas ne visose valstybėse. Bendrosios teisės valstybėse pirmosios instancijos teismo sprendimas ar nuosprendis turi būti vykdomas nuo priėmimo momento. Šiuo atveju apeliacinio skundo padavimas automatiškai nesustabdo priimto sprendimo ar nuosprendžio vykdymo, sustabdyti ar ne sprendimo ar nuosprendžio vykdymą sprendžia teismas.

Pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimas apeliacine tvarka reiškia, kad byla perduodama nagrinėti apeliacinės instancijos teismui t. y. teismo procesas perkliamas į aukštesnės (antrosios) instancijos teismą. Tai ypač pabrėžiama ir pasireiškia tose valstybėse, kuriose apeliacija reiškia pakartotinį bylos nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme. Tačiau tose valstybėse, kuriose apeliacija reiškia tik pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo ar nuosprendžio teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimą, *devoliucinis* apeliacijos efektas reiškia, kad apeliacinės instancijos teisme procesas tęsiamas, kaip pirmosios instancijos teismo sprendimo ar nuosprendžio teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimas, bet ne pakartotinis bylos nagrinėjimas. Įvairiose valstybėse *devoliucinis* apeliacijos efektas skirtingai vertinamas dėl skirtingo požiūrio į apeliacijos esmę.

Nepriklausomai nuo apeliacijos modelio, apeliacinės instancijos teismas turi peržiūrėti visą bylą ar patikrinti teismo sprendimo ar nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą visa apimtimi ar tik tą jo dalį dėl kurios apeliantas padavė skundą. Taip pat neatsižvelgiant į apeliacijos modelį pripažįstama, kad bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas nustato apeliacinis skundas, tai ir vadinama *tantum devolutum quantum appellatum* principu – draudimas išeiti už apeliacinio skundo ribų.

Šis principas turi du aspektus. Pirma, apeliacinės instancijos teismas tikrina teisėtumą ir pagrįstumą tik tos sprendimo ar nuosprendžio dalies, kurią skundžia apeliantas. Tai patvirtina Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 3 dalis, kurioje sakoma, kad teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniame skunde. Tas pats pabrėžiama ir Civilinio proceso kodekso 320 straipsnio 1 dalyje – bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas nustato apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas. Antra, apeliacinės instancijos teismas tikrina apskūsto sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą tik apeliantui. Tai taikoma tiek baudžiamajame tiek ir civiliniame procesuose.

Nė vienas principas nėra absoliutus, todėl ir šis turi išimčių. Baudžiamojo proceso kodeksas 320 straipsnyje numatytos dvi išimtys, kada apeliacinės instancijos teismas gali peržengti apeliacinio skundo nustatytas ribas. Apeliacinės instancijos teismo apeliacinio skundo ribos nesaisto, kai nustatoma esminių baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų. Šiuo atveju teismas nepaisydamas to ar gautas dėl jų skundas, patikrina ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik skundą padavusiems nuteistiesiems, bet ir jo nepadavusiems. Jeigu apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurie nuosprendį apskundė arba dėl kurių nuosprendis apskūstas, tai remdamasis pagrindais, kurie gali būti taikomi ir kitiems nuteistiesiems, teismas taip pat gali švelninti nuosprendį pastariesiems.

Lietuvos civilinio proceso kodeksas taip pat numato dvi aptariamo principo išimtis, jos nustatytos 320 straipsnyje. Apeliacinės instancijos teismo apeliacinio skundo ribos nesaisto, kai nustatomi absoliutūs teismo sprendimo negaliojimo pagrindai, šiuo atveju teismas privalo patikrinti ar nėra absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų, nors apeliantas jų ir nenurodo. Viešasis interesas reikalauja, kad teismas į juos reaguotų savo iniciatyva³¹. Antroji išimtis yra nedispozityvios bylos, kai viešasis interesas reikalauja, kad būtų išplėstos apeliacinio skundo ribos. Apeliacinės instancijos teismas šeimos, darbo, ypatingosios teisenos bei kitose nedispozityviose bylose nustatęs materialiosios ar proceso teisės normos pažeidimą, kuris pažeidžia viešąjį interesą turi teisę peržengti apeliacinio skundo ribas³². Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2006 metų rugsėjo 21 d. nutarime konstatavo, kad ši išimtis reiškia, kad apeliacinės instancijos teismui neleidžiama apsaugoti viešojo intereso sprendžiant tam tikrų, šioje dalyje nenurodytų, kategorijų bylas. Tai sudaro prielaidas apeliacinės instancijos teismui tokiose bylose priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas ir kuriuo būtų pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės bei pripažino, kad Civilinio proceso kodekso 320 straipsnio 2 dalis (2002 m. vasario 28 d. redakcija) ta apimtimi, kuria įtvirtinta, kad apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas kitas, ne Civilinio proceso kodekso IV dalies XIX

³¹ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius Civilinio proceso teisė. II tomas. - Vilnius: Justitia, 2005, p. 279

³² Tas pats p. 280

ir XX skyriuose ir V dalyje numatytų kategorijų bylas, negali peržengti apeliaciniame skunde nustatytų ribų, nors to ir reikalauja viešasis interesas, ir jų neperžengus šio teismo sprendimas (nutartis) būtų neteisingas (neteisinga) ir būtų pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, prieštarauja Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams³³.

Draudimas priimti sprendimą ar nuosprendį, labiau nepalankų apeliantui nei skundžiamas, pripažįstamas visose valstybėse. Apeliantas skundžia tik sau nepalankų teismo sprendimą ar nepalankias jo dalis. Šis principas draudžia apeliacinės instancijos teismui tikrinti apeliantui naudingas sprendimo ar nuosprendžio dalis. Todėl, apeliacinės instancijos teismas negali priimti apelianto padėtį bloginančio sprendimo ar nuosprendžio nei nustatyta skundžiamo pirmosios instancijos teismo. Tai vadinama *non reformatio in pejus* principu – draudimas priimti blogesnę sprendimą, negu yra skundžiamas, pirmosios instancijos teismo sprendimas. Šis principas siejamas su būtinaja apeliacijos teisės įgyvendinimo sąlyga.

Apeliacijos teise asmuo realiai gali naudotis tik nebijodamas pabloginti jau esamos savo padėties. Jeigu nebūtų garantijos, kad apeliacinės instancijos teismas nepriims nepalankesnio sprendimo nei jau priimtas, daugelis asmenų tiesiog nedrįstų skusti pirmosios instancijos teismo priimtų sprendimų ar nuosprendžių³⁴. Kadangi apeliacinės instancijos teismui draudžiama peržengti apeliacinio skundo ribas, o apeliantas skundžia tik jam nepalankų teismo sprendimą ar nuosprendį ar jų dalį, apeliacinės instancijos teismui draudžiama savarankiškai aiškintis aplinkybes, kurių apeliantas neskundžia ir kurios yra jam palankios. Paduodamas apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo ar nuosprendžio, apeliantas išreiškia reikalavimą jį pakeisti, nurodydamas jo manymu esamus neteisėtumo ir nepagrįstumo pagrindus. Nustatęs, kad apelianto reikalavimas nepagrįstas, apeliacinės instancijos teismas tegali šį reikalavimą atmesti ir negali gerinti kitos proceso šalies padėties, jei ji to neprašo.

Šis principas taip pat turi išimčių. Pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai (Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalis). Taip pat nustatytas ir šios išimties apribojimas - nuteistojo ar išteisintojo padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde.

Civilinio proceso teisėje taip pat numatytos principo, draudžiančio priimti blogesnę sprendimą, negu yra skundžiamas, pirmosios instancijos teismo sprendimas, išimtys. Šis principas netaikomas kai sprendimą skundžia abi šalys. Dvi šalys, turinčios priešingų interesų, procese savaime nulemia, kad vienos šalies padėties pagerinimas apeliacinės instancijos teisme

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr.102-3957.

³⁴ Ten pat. P. 281

pablogina priešingos šalies padėtį. Todėl, šis principas tokiais atvejais negali būti taikomas, kitaip apeliacinis procesas apskritai „įstrigtų“. Kita aptariamo principo išimtis, susijusi su apeliacinės instancijos teismo teise panaikinti apskųstą sprendimą ir bylą grąžinti iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Bylos grąžinimas pirmosios instancijos teismui nelaikomas blogesnio sprendimo apeliantui priėmimu, net tada, kai pirmosios instancijos teismas išnagrinėjęs bylą priims labiau nepalankų sprendimą apeliantui nei buvo prieš tai. Tai aiškinama tuo, kad naikindamas pirmosios instancijos teismo sprendimą, apeliacinės instancijos teismas nepasisako dėl ginčo esmės, o tik skiria bylą nagrinėti iš naujo, t. y. bylos procesas turi būt pradamas nuo pradinės stadijos, tarsi prieš tai buvusio proceso apskritai nebūtų buvę.

Tiek baudžiamajame, tiek civiliniame, tiek ir administraciniame procesuose apeliacinio nagrinėjimo ribas nustato paduoti apeliaciniai skundai. Tačiau Civiliniame procese ribojama naujų įrodymų pateikimo galimybė, o atsižvelgiant į baudžiamojo proceso prigimtį, jokie ribojimai pateikti naujus įrodymus apeliacinės instancijos teisme nėra taikomi. Baudžiamajame procese apeliacinės bylos nagrinėjimas suprantamas, kaip bylos nagrinėjimas iš naujo apeliacinių skundų nustatytose ribose. Administraciniame procese apeliacinės bylos nagrinėjimas suprantamas, kaip bylos nagrinėjimas iš naujo. Apeliacinės instancijos teismas tikrindamas pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą patikrina visą bylą, nepaisydamas apeliacinio skundo argumentų.

2. Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų samprata

Tik teismas, išnagrinėjęs bylą ir nešališkai ištyręs visas bylos aplinkybes, priima galutinį sprendimą procese. Pirmosios instancijos teismui priėmus sprendimą byloje jis iškart neišgalioja ir nepradedamas vykdyti. Procesu dalyviams, nesutinkantiems su priimtu sprendimu, suteikiama teisė jį apskusti apeliacinės instancijos teismui.

Įstatymas nereikalauja patikrinti kiekvieno pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumo ir pagrįstumo. Apeliacinės instancijos teismas neišsiteisėjusius pirmosios instancijos teismo sprendimus tikrina tik tada, kai jie yra apskusti nustatyta tvarka ir terminais. Neapuskustas teismo sprendimas įsiteisėja ir pradamas vykdyti.

Atsižvelgiant į baudžiamojo proceso paskirtį ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, Baudžiamojo proceso kodeksas nustato bylos nagrinėjimo teisme ribas. Teismas, nagrinėdamas bylą, negali peržengti įstatymo apibrėžtų bylos nagrinėjimo teisme ribų. Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintos konkrečios bylos nagrinėjimo pirmosios, apeliacinės bei kasacinės instancijos teisme ribos bei apibrėžti atvejai, kada tos ribos išplečiamos ar gali būti išplėstos.

Žodis „riba“ dabartinės Lietuvių kalbos žodyne³⁵ apibrėžiamas kaip leidžiamoji norma, paskutinis laipsnis. Teisės moksle terminas „riba“ vartojamas siekiant apibrėžti teismo kompetenciją nagrinėjant bylą teisme. Ypač tai aktualu nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme.

Baudžiamojo proceso teisėje bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos nustatytos Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnyje. Jos apibrėžiamos šio straipsnio 3 dalyje: „teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniame skunde, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti“. Taigi, bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas, lemia apeliaciniame skunde nurodyti nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai bei asmenys, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių jie buvo paduoti.

Baudžiamojo proceso įstatymas neriboja apeliacinės instancijos teismo veiksmų, tikrinant apskusto nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą. Todėl teismas nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą, gali tikrinti pagal byloje esančią medžiagą, papildomą medžiagą, kurią apeliacinės instancijos teismui pateikė proceso dalyviai, medžiagą, kurią savo iniciatyva išsireikalavo apeliacinės instancijos teismas, duomenis, surinktus atliekant įrodymų tyrimą teismo posėdyje

³⁵ S.Keinys ir kiti. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000, p. 657.

bei duomenis, kuriuos surinko ikiteisminio tyrimo teisėjas, atlikdamas tyrimą pagal apeliacinės instancijos teismo įpareigojimą.

Nagrinėdamas bylą apeliacinės instancijos teismas turi nustatyti baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimus, padarytus ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu, nežiūrint ar apie tai nurodoma apeliaciniame skunde. Tačiau ir nustačius baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimus, įstatymas teismui draudžia viršyti bylos patikrinimo ribas nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, išteisintojo ir kitų proceso dalyvių, išskyrus nuteistuosius, atžvilgiu, jeigu dėl šių asmenų teisių atėmimo ar suvaržymo skundų negauta, o nustatyti pažeidimai neturėjo įtakos pagal apeliacinį skundą tikrinamos nuosprendžio dalies teisėtumui ir pagrįstumui³⁶.

Aiškią bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas apsprendžia apeliacinio skundo pagrindai ir motyvai bei tiksliai suformuluoti apelianto prašymai. Apeliantui netiksliai ar net netinkamai suformulavus savo prašymą, apeliacinės instancijos teismas apie apeliacinio skundo ribas turi spręsti iš skunde nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindų ir motyvų. Pagal apelianto prašymų apimtį nustatoma, ar skundžiamas visas nuosprendis ar tik jo dalis (pvz. kai asmuo yra nuteistas už kelių nusikalstamų veikų padarymą, o skundu ginčija tik vienos iš jų padarymą). Pagal apelianto prašymų pobūdį ir nuosprendžio apskundimo pagrindus ir motyvus nustatoma, ar skundu ginčijamas baudmės dydis ar veikos klasifikavimas, dalyvavimas padarant nusikalstamą veiką, ar tik kaltės forma ir pan.³⁷

Nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali pabloginti tik tais pagrindais, kurie nurodyti prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo apeliaciniame skunde. Nuteistojo ar išteisintojo padėtis negali būti pabloginta daugiau negu to prašoma apeliaciniame skunde³⁸. Gali būti pabloginta padėtis tik to nuteistojo ar išteisintojo, kurio atžvilgiu nuosprendis yra ginčijamas. Esant prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo prašymui griežtinti baudmę ir nesant kito apelianto priešingo prašymo, apeliacinės instancijos teismas negali baudmės švelninti.

Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso³⁹ 360 straipsnyje nustatytos bylos nagrinėjimo apeliacinės ir kasacinės instancijos teisme ribos. Teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine arba kasacine tvarka, patikrina tik tos pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo dalies teisėtumą, pagrįstumą ir teisingumą, dėl kurios paduotas skundas. Vokietijos Federacinės

³⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Knyga 2. Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuonis ...[et al.]. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, 259 p.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr.53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 23, <http://www.lat.lt>. 6 punktas.

³⁸ Ten pat 7 punktas.

³⁹ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации

<http://www.kadis.ru/kodeks.phtml?kodeks=19&paper=&ok=+%EF%E5%F0%E5%E9%F2%E8+>.

Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁴⁰ 327 paragrafe nustatyta, kad teismas nuosprendį tikrina tik ta apimtimi, kuria jis yra apskūstas. Vadinasi, tiek Lietuvos, tiek Vokietijos, tiek ir Rusijos baudžiamojo proceso teisėje bylos nagrinėjimo apeliacinės ar kasacinės instancijos teisme ribas lemia apelianto paduoto skundo pagrindai ir motyvai bei jo procesinis statusas. Baltarusijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁴¹ 378 straipsnyje nustatyta, kad teismas, tikrindamas apskūsto nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą pagal byloje esančią ir papildomai pateiktą medžiagą, nėra saistomas skundo argumentų ir tikrina bylą visa apimtimi, visų kaltinamųjų atžvilgiu, nors ir skundas dėl jų nepaduotas.

Lietuvos civilinio proceso teisėje bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos nustatytos Civilinio proceso kodekso 320 straipsnyje. Civiliniame procese taip pat galioja visuotinai pripažintas principas draudžiantis apeliacinės instancijos teismui peržengti apelianto nustatytas bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas. Tai reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas tikrina tik apskūstos teismo sprendimo dalies teisėtumą ir pagrįstumą ir neanalizuoja teisėtumo ir pagrįstumo tų sprendimo dalių, kurios nėra skundžiamos. Apskūsto teismo sprendimo pagrįstumas ir teisėtumas tikrinamas tik analizuojant apeliaciniame skunde nurodytus argumentus⁴². Apeliacinio skundo ribas sudaro tiek teisinis, tiek faktinis apeliacinio skundo pagrindas t. y., ne tik skunde apelianto nurodytos faktinės aplinkybės, bet ir materialiosios ir proceso teisės normų pažeidimai, kuriuos apeliantas skunde nurodo kaip pirmosios instancijos teismo sprendimo neteisėtumo pagrindus. Todėl bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos priklauso nuo to, kaip apeliantas tiksliai ir kruopščiai suformuluos apeliacinio skundo pagrindą. Jeigu tam tikromis aplinkybėmis ar įstatymo taikymo pažeidimais skunde nebus remiamasi, tai apeliacinės instancijos teismas negalės vadovaudamasis šiais pagrindais pakeisti ar panaikinti apskūsto teismo sprendimo, nes tai būtų laikoma bylos nagrinėjimo ribų peržengimu⁴³.

Kaip matome Civiliniame procese, bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas nustato apeliacinio skundo teisinis ir faktinis pagrindas, vadinasi, apelianto prašymai teismo nesaisto ir įtakos konkrečiam bylos nagrinėjimo ribų nustatymui neturi. Apeliaciniame procese taip pat dalyvauja ir priešingų interesų turinti šalis, kuri savo argumentus į skundą išdėsto atsiliepime į apeliacinį skundą. Šiuos argumentus apeliacinės instancijos teismas turi analizuoti, vadinasi rėmimasis faktais ir argumentais nenurodytais apeliaciniame skunde, tačiau išdėstytais

⁴⁰ Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии. Москва, Манускрипт, 1994 p. 139

⁴¹ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь

(http://pravo.by/webnpa/text_old.asp?RN=HK9900295).

⁴² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. 2 tomas. A.Driukas, Č.Jokūbauskas, P.Koverovas ... [et al.]. - Vilnius: Justitia, 2004. p. 325

⁴³ Ten pat p. 325

priešingos šalies atsiliepime, neturi būti laikomas apeliacinio skundo ribų peržengimu⁴⁴. Civilinio proceso kaip ir baudžiamojo proceso teisėje draudimas peržengti bylos nagrinėjimo ribas nėra absoliutus.

Administraciniame procese apeliacinio proceso principas, draudžiantis apeliacinės instancijos teismui peržengti apelianto nustatytas bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas, netaikomas. Administracinių bylų teisenos įstatymo⁴⁵ 136 straipsnyje nustatyta, kad teismo nesaisto apeliacinio skundo argumentai ir jis privalo patikrinti visą bylą, tiek apskūstosios, tiek ir neapskūstosios sprendimo dalių teisėtumą ir pagrįstumą bei sprendimo pagrįstumą ir teisėtumą tų asmenų atžvilgiu, kurie skundo nepadavė.

Taigi, bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos yra tam tikri teisiniai rėmai, kurių teismas turi paisyti nagrinėdamas bylą. Taip apibūdinti bylos nagrinėjimo teisme ribas galima tiek baudžiamojo, tiek civilinio proceso teisėje.

Apeliaciniame procese vienas iš pagrindinių subjektų neabejotinai yra asmuo, inicijuojantis šį procesą. Todėl tiek Baudžiamojo, tiek Civilinio proceso kodeksai bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas apibrėžia pagal subjektą, kuris padavė apeliacinį skundą ar dėl kurio jis buvo paduotas ir dalyką, kurį sudaro faktinis ir teisinis bylos turinys ar skunde nurodyti nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai. Taip pat kiekvienu atveju įstatymas numato atvejus, kai nustatytos ribos išplečiamos arba gali būti išplėtos.

Konkrečias bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas nustato proceso šalių paduotas skundas. Teismas, nagrinėdamas apeliacinę bylą, privalo nustatytų bylos nagrinėjimo teisme ribų paisyti ir savo nuožiūra nustatyti kitokių ar išplėsti daugiau nei leidžia įstatymas, negali.

⁴⁴ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius Civilinio proceso teisė. II tomas. - Vilnius: Justitia, 2005. p. 279

⁴⁵ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308.

3. Veiksniai lemiantys bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas

Apeliacinis procesas gali prasidėti tik proceso dalyvio, nesutinkančio su teismo priimtu sprendimu, iniciatyva. Todėl pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas patikrinamas tik tada, kai jis įstatymo nustatyta tvarka ir terminais yra apskūstas apeliacinės instancijos teismui. Tačiau ne kiekvienas proceso dalyvio kreipimasis su skundu į apeliacinės instancijos teismą reikš apeliacinio proceso pradžią, tam turi egzistuoti įstatyme numatytų sąlygų visuma, tai: skundą turi paduoti asmuo, pagal įstatymą turintis priimto nuosprendžio ar sprendimo apskundimo teisę; skundas turi atitikti įstatyme numatytus turinio ir formos reikalavimus; turi būti laikomasi įstatymo nustatyto termino apeliaciniam skundui paduoti. Civiliniame procese reikalaujama, kad būtų sumokėtas įstatyme nustatyto dydžio žyminis mokestis. Nesant bent vienos šių sąlygų, apeliacinės instancijos teismas nepriims nagrinėti apeliacinio skundo. Byla, kurios nuosprendis ar sprendimas apeliacine tvarka neapskūstas, apeliacinės instancijos teisme nenagrinėjama. Pasibaigus apeliacinio apskundimo terminui, toks nuosprendis ar sprendimas įsiteisėja ir pradedamas vykdyti. Todėl įsiteisėjusį teismo nuosprendį ar sprendimą dėl jo teisėtumo galima apskūsti tik kasacine tvarka.

Vadinasi tam, kad byla būtų nagrinėjama apeliacinės instancijos teisme, turi būti įstatymo nustatyta tvarka ir terminais paduotas suinteresuoto proceso dalyvio apeliacinis skundas. Įstatymas įvardija proceso dalyvius, kurie turi teisę skūsti jiems nepalankų pirmosios instancijos teismo sprendimą ir nustato reikalavimus apeliacinio skundo turiniui bei skundo padavimo terminus. Proceso dalyvio suinteresuotumas lemia bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka apimtį.

Kaip jau buvo minėta, Baudžiamajame procese bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas lemia apeliaciniame skunde nurodyti nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai bei asmens, kuris padavė apeliacinį skundą ar dėl kurio jis buvo paduoti, procesinis statusas.

Civiliniame procese bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas sudaro apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas. Tačiau, apeliaciniame procese taip pat dalyvauja priešingų interesų turinti šalis, kuri nesutikimą su apeliaciniame skunde pateiktais argumentais išdėsto atsiliepime į apeliacinį skundą. Taigi, apeliacinio skundo argumentai ir atsiliepimo į apeliacinį skundą argumentai yra susiję tarpusavyje. Todėl apeliacinės instancijos teismas gali remtis faktais ir argumentais neminimais apeliaciniame skunde, tačiau nurodytais kitos šalies atsiliepime į apeliacinį skundą ir tai nebus laikoma apeliacinio skundo ribų peržengimu.

Administraciniame procese įstatymas nenustato bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų. Teismo nesaisto apelianto apeliaciniame skunde nurodyti argumentai. Teismas

privalo patikrinti tiek apskūstosios, tiek neapskūstosios sprendimo dalių teisėtumą ir pagrįstumą, taip pat sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą tų asmenų atžvilgiu, kurie skundo nepadavė.

Teismas, gavęs apeliacinį skundą, patikrina ar skundą padavęs proceso dalyvis turi teisę apskūsti teismo sprendimą apeliacine tvarka, ar skundas surašytas laikantis įstatyme numatytų reikalavimų ir ar paduotas įstatyme nustatytais terminais.

3.1. Apelianto ir jo kompetencijos įtaka bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme riboms

Apeliaciniame procese vienas iš pagrindinių neabejotinai yra asmuo, inicijuojantis apeliacinį procesą, t. y. apeliantas, nes tik nuo jo priklauso ar apeliacinis procesas bus pradėtas. Kadangi apskūsti nepalankų teismo sprendimą yra šalių teisė, bet ne pareiga, todėl šalys šia savo teise gali ir nepasinaudoti. Proceso dalyvis, turintis teisę apskūsti pirmosios instancijos teismo sprendimą, ir padavęs apeliacinį skundą vadinamas *apeliantu*. Apelianto sąvoka pateikta Baudžiamojo proceso kodekso 14 straipsnyje „*Apeliantas* yra apeliacinį skundą padavęs asmuo“. Nei Civilinio proceso kodeksas nei Administracinių bylų teisenos įstatymas apelianto sąvokos nepateikia. Apeliantais gali būti tik įstatyme nurodyti asmenys. Todėl, teismas, gavęs apeliacinį skundą, pirmiausia patikrina, ar skundą padavęs asmuo turi teisę apskūsti pirmos instancijos teismo nuosprendį ar sprendimą.

Galiojančio Baudžiamojo proceso kodekso 312 straipsnyje nurodyta, kad apeliacinius skundus dėl neįsiteisėjusio nuosprendžio ar nutarties turi teisę paduoti prokuroras, privatus kaltintojas, nuteistasis, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, išteisintasis, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, nukentėjęsysis, ir jo atstovas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai.

Nuosprendžiai ir nutartys priimti nagrinėjant atskirų kategorijų bylas taip pat gali būti skundžiami apeliacine tvarka. Baudžiamojo proceso kodekso 390 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad nuosprendį bylose, kuriose teisiamas juridinis asmuo, apeliacine tvarka turi teisę apskūsti juridinio asmens atstovas. Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 404 straipsnį apeliantu laikomas asmuo, kuriam taikyta priverčiamoji medicinos priemonė ar atsisakyta ją taikyti, šio asmens atstovas pagal įstatymą, šeimos nariai ir artimi giminaičiai, o pagal 364 straipsnį skundus dėl apygardos teismo nutarties, susijusios su nuosprendžio vykdymu, gali paduoti prokuroras, nuteistasis ir jo gynėjas, nepilnamečio nuteistojo atstovas pagal įstatymą, o kai klausimas susijęs su nuosprendžio vykdymu civilinio ieškinio atžvilgiu, – taip pat civilinis ieškovas ir civilinis atsakovas arba jų atstovai. Skundus dėl apygardos teismo, kaip žemesniojo teismo, priimtą nutarties (Baudžiamojo proceso kodekso 440 straipsnio tvarka) gali paduoti

bylos nagrinėjimo teisme dalyviai, jeigu mano, kad žemesniojo teismo nutartimi pažeistos jų teisės ir teisėti interesai. Skundus gali paduoti ir kiti proceso dalyviai, taip pat byloje nedalyvaujantys asmenys, kuriems buvo taikytos Baudžiamojo proceso kodekso 163 straipsnyje numatytos prievartos priemonės (pavyzdžiui liudytojas, kuriam be svarbios priežasties neatvykus dalyvauti procese paskirta bauda). Skundus dėl apygardos teismo nutarties paskirti suėmimą arba pratęsti suėmimo terminą gali paduoti suimtas arba jo gynėjas. Nutartį atsisakyti paskirti suėmimą arba pratęsti suėmimo terminą turi teisę apskusti prokuroras.

Kaip jau minėjome, skundus dėl pirmosios instancijos teismo priimtų nuosprendžių ir nutarimų gali paduoti tik įstatyme nurodyti asmenys. Iš Lietuvos Apeliacinio teismo metinės veiklos ataskaitos⁴⁶ matome, kad 2006 metais Lietuvos apeliaciniame teisme apeliacine tvarka buvo išnagrinėta 407 baudžiamosios bylos. Iš viso 2006 metais apeliacinius skundus dėl apygardų teismų nuosprendžių padavė 665 proceso dalyviai: 500 nuteistųjų, 77 prokurorai, 35 gynėjai, 39 nukentėjusieji (6 iš jų tose pačiose bylose buvo pripažinti ir civiliniais ieškovais), 4 civiliniai ieškovai, 2 nuteistųjų įstatyminiai atstovai, 5 nukentėjusiųjų įstatyminiai atstovai bei 3 išteisintieji. 2005 metais Lietuvos apeliaciniame teisme buvo išnagrinėtos 487 baudžiamosios bylos pagal apeliacinius skundus. Per 2005 metus apeliacinius skundus dėl apygardų teismų sprendimų padavė 780 proceso dalyvių: 577 nuteistieji, 98 prokurorai, 58 gynėjai, 29 nukentėjusieji (2 iš jų tose pačiose bylose buvo pripažinti ir civiliniais ieškovais), 6 civiliniai ieškovai, 4 nuteistųjų įstatyminiai atstovai, 3 nukentėjusiųjų įstatyminiai atstovai 2 išteisintieji, 2 asmenys, kurių atžvilgiu buvo taikytos priverčiamosios medicininio pobūdžio priemonės bei 1 nukentėjusiojo įstatyminis atstovas pagal įgaliojimą. Akivaizdu, kad savo teise skusti neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo nuosprendį dažniausia naudojasi nuteistieji, jų gynėjai, prokurorai bei nukentėjusieji kiti asmenys šia teise pasinaudoja retai. Išanalizavus 17 nuosprendžių, kuriuos 2004 ir 2005 metai priėmė Kauno apygardos teismas ir kurie buvo apskusti apeliacine tvarka, nustatyta, kad apeliacinius skundus dėl Kauno apygardos teismo nuosprendžių 15 bylų padavė nuteistieji, 1 byloje – prokuroras, 1 byloje gynėjas ir nuteistasis bei 1 byloje prokuroras, nukentėjusieji ir nuteistieji. Tai patvirtina bendrą tendenciją, kad apeliacinius skundus dažniausiai paduoda nuteistieji, nesutinkantys su pirmosios instancijos teismo sprendimais.

Tarpukario Lietuvoje pagal tuo metu galiojusio Baudžiamojo proceso įstatymo⁴⁷ 853 straipsnį skundus dėl apygardos teismų padarytų sprendimų galėjo paduoti kaltinamieji, privatiniai kaltintojai ir civiliniai ieškovai, o prokuratūros atstovai galėjo paduoti protestus.

⁴⁶ Lietuvos apeliacinio teismo tinklapis <http://www.vtr.lt/lit.php?cid=181>

⁴⁷ Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais. Sudarytas iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę. Red. M.Kavolis. - Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 508

Vienodą su civiliniu ieškovu teisę skūsti turėjo ir tie asmenys, iš kurių ieškomas atlyginimas už žalą bei nuostolius, padarytus nusikalstamuoju darbu (860 straipsnis). Už nepilnamečius ir už asmenis, kurie negali naudotis savo teisėmis, skūstis gali jų tėvai, sutuoktiniai, globėjai, arba tie, kurie juos globojo (861 straipsnis). Tarybiniu laikotarpiu pagal 1961 metų Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 365 straipsnį kasacinius skundus dėl neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio galėjo paduoti nuteistasis, jo gynėjas ir įstatyminis atstovas, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai bei išteisintasis, o prokuroras kasacinį protestą. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir nustačius bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme tvarką, pagal iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusią Baudžiamojo proceso kodekso redakciją apeliacinius skundus dėl neįsiteisėjusio nuosprendžio turėjo teisę paduoti prokuroras, nuteistasis, išteisintasis, jų gynėjai ir įstatyminiai atstovai, nukentėjęsysis civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai.

Kaimyninių valstybių baudžiamojo proceso įstatymai taip pat numato asmenų, turinčių teisę apskūsti neįsiteisėjusį teismo sprendimą, sąrašą. Baltarusijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁴⁸ 370 straipsnis nustato, kad, neįsiteisėjusius teismo nuosprendžius kasacine tvarka gali apskūsti kaltinamasis, jo gynėjas ir įstatyminis atstovas, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ar jų atstovai bei išteisintasis. Prokuroras privalo užprotestuoti kiekvieną nuosprendį, kuriuo pažeidžiamos baudžiamojo ar baudžiamojo proceso kodekso nuostatos. Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso⁴⁹ 354 straipsnyje nustatyta, kad neįsiteisėjusius teismo sprendimus apeliacine ar kasacine tvarka turi teisę apskūsti nuteistasis, išteisintasis, jų gynėjai ir įstatyminiai atstovai, valstybinis kaltintojas ar aukštesnysis prokuroras, nukentėjęsysis ir jo atstovas bei civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai. Pagal Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą⁵⁰ 296 paragrafą teismo sprendimus turi teisę skūsti prokuratūra, kaltinamasis, jo gynėjas ar įstatyminis atstovas. Pirmosios instancijos teismo nutartis ir nutarimus gali skūsti liudytojai, ekspertai ir kiti asmenys, kuriuos šios nutartys ir nutarimai liečia (304 paragrafas). Skundai dėl sprendimų, kuriais nustatytas pareigų, teismo išlaidų ar nuostolių atlyginimas, galimi tik tada jeigu skundo dalykas viršija įstatymo nustatytą pinigų sumą (304 paragrafo 3 pastraipa).

Kaip matome, baudžiamojo proceso teisėje įstatymas nustato konkretų asmenų, turinčių teisę apskūsti neįsiteisėjusį teismo nuosprendį ar nutartį, sąrašą. Jis labai panašus tiek Lietuvos, tiek kaimyninių valstybių: Rusijos Federacijos, Baltarusijos Respublikos,

⁴⁸ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь (http://pravo.by/webnpa/text_old.asp?RN=HK9900295).

⁴⁹ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (<http://www.kadis.ru/kodeks.phtml?kodeks=19&paper=&ok=+%EF%E5%F0%E5%E9%F2%E8+>).

⁵⁰ Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии. Масква, Манускрипт, 1994.

Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymuose. Taip pat galima pastebėti, kad tiek tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso įstatyme, tiek dabar Lietuvoje galiojančiame Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintas asmenų, turinčių teisę apskusti neišsiteisėjusį teismo nuosprendį ar nutartį, sąrašas labai panašus.

Civilinio proceso teisėje taip pat įstatymu nustatytas asmenų, turinčių teisę paduoti apeliacinį skundą, sąrašas. Civilinio proceso kodekso 305 straipsnyje nustatyta, kad apeliacinį skundą turi teisę paduoti byloje dalyvaujantys asmenys. Dalyvaujantiais byloje asmenimis yra šalys - ieškovas ir atsakovas, tretieji asmenys (tiek pareiškiantys, tiek nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų) bei atstovai, jeigu jie veikia šalies ar trečiojo asmens vardu⁵¹. Teisė paduoti apeliacinį skundą nepriklauso nuo asmens faktinio dalyvavimo nagrinėjant bylą. Svarbu, kad jis buvo byloje dalyvaujantis asmuo, nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme.

Administracinių bylų teisenos įstatymo 130 straipsnyje nustatyta, kad apeliacinį skundą gali paduoti visi proceso dalyviai. Kokie asmenys yra laikomi administracinės bylos proceso dalyviais nurodyta Administracinių bylų teisenos įstatymo 48 straipsnio 3 dalyje. Administracinio proceso dalyviais laikomi proceso šalys – pareiškėjas ir atsakovas ir jų atstovai, taip pat prokuroras, administravimo subjektai, organizacijos ir fiziniai asmenys, dalyvaujantys byloje ginant viešąjį interesą ar valstybės, savivaldybės ir asmenų teises bei įstatymų saugomus interesus.

Procesiniuose įstatymuose nurodyti konkretūs asmenys, kuriems suteikta teisė apskusti neišsiteisėjusį teismo sprendimą. Įstatymai ne tik išvardija asmenis, turinčius teisę paduoti apeliacinius skundus bet ir apibrėžia jų kompetenciją skusti neišsiteisėjusį teismo nuosprendį ar nutartį. Nuo apeliacinį skundą padavusio asmens statuso priklauso ir bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos. Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 312 straipsnio 1 dalį prokuroras, privatus kaltintojas, nuteistasis, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, nukentėjusysis ir jo atstovas neišsiteisėjusį teismo nuosprendį ar nutartį gali apskusti remdamasis bet kokiais teisiniais pagrindais ir motyvais. Ši norma turi būti taikoma kartu su Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalimi, nurodančia, kad nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali pabloginti tik tuo atveju jeigu yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo skundas.⁵² Tokiu būdu nuteistasis ar išteisintasis, jų gynėjas ar atstovas pagal įstatymą negali skusti neišsiteisėjusio nuosprendžio ar nutarties

⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. 1 tomas. A.Driukas, Č.Jokūbauskas, P.Koverovas ... [et al.]. - Vilnius: Justitia, 2004. p. 158

⁵² Goda.G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. p. 486

pagrindais bloginančiais savo ir kitų nuteistųjų ar išteisintųjų teisinę padėtį (reikalauti didinti bausmę, keisti veikos kvalifikaciją į sunkesnę ir pan.).

Baudžiamojo proceso kodeksas nustato, kad prokuroras, privatus kaltintojas, nukentėjusysis bei jo atstovas, tiek pagal įstatymą, tiek pagal įgaliojimą, neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo nuosprendį gali skusti bet kokiais tiek nuteistojo ar išteisintojo padėtį sunkinančiais, tiek švelninančiais pagrindais.

Pagal tarpukario Lietuvos Baudžiamojo proceso įstatymo⁵³ 856 straipsnį teismams turėjo teisę paduoti apeliacijos skundą dėl negalutinio sprendimo visais jį liečiančiais bylos dalykais ir kiekvienu netaisyklingumu, padarytu žiūrint bylą arba darant sprendimą. Privatus kaltintojas turėjo tokias pačias teises kaip ir teismams, tačiau jis negalėjo prašyti daugiau, kaip buvo prašęs pirmos instancijos teisme. Tarybinio laikotarpio Lietuvos TSR Baudžiamojo proceso kodeksas taip pat nustatė nuteistojo, nukentėjusiojo bei jo atstovo teisę neįsiteisėjusį nuosprendį kasacine tvarka apskusti bet kokiais motyvais⁵⁴.

Prokuroro statusą baudžiamajame procese reguliuoja Baudžiamojo proceso kodekso normos, kur žodis „prokuroras“ vartojamas apibendrinta prasme – jis reiškia bet kurios prokuratūros ir bet kurio rango prokurorą, vykdančią jam pavestas procesines funkcijas. Baudžiamojo proceso kodeksas nenustato, kuris prokuroras turi teisę paduoti apeliacinį skundą. Prokurorų teisę apskusti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį apeliacine tvarka riboja jų kompetencija, kurią apibrėžia Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas⁵⁵ ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtinti Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai⁵⁶. Pagal šiuos nuostatus Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras ir jo pavaduotojai turi teisę paduoti apeliacinį skundą dėl bet kurio teismo neįsiteisėjusio nuosprendžio ar nutarties, apygardų vyriausieji prokurorai ir jų pavaduotojai – dėl tos apygardos teismo ir jo teritorijoje esančių apylinkių teismų neįsiteisėjusių nuosprendžių ar nutarčių, apylinkių vyriausieji prokurorai ir jų pavaduotojai – dėl tos apylinkės teismo neįsiteisėjusio nuosprendžių ar nutarčių.

Prokuroro teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą buvo nustatyta ir tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymo 858 straipsnyje. Jis galėjo paduoti apeliacijos protestą tik dėl tų teismo sprendimų, kurie nesutiko su jo padarytomis išvadomis ir tik dėl tų dalykų, kuriuose pirmos instancijos teismas nepatenkino jo reikalavimų. Prokuroras galėjo pareikšti protestą tiek nukentėjusiojo, tiek kaltinamojo naudai. Tarybiniais

⁵³ Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais. Sudarytas iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę. Red. M.Kavolis. - Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 509

⁵⁴ Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras/ Sudaryt. M. Kazlauskas. - Vilnius: Mintis, 1989. p. 327

⁵⁵ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr.42-1919.

⁵⁶ Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos generalinio 2003 m. spalio 7 d. įsakymu Nr.I-108 <http://www.prokuraturos.lt/Teisesaktai/Generalinioprokurorojsakymai/tabid/148/Default.aspx>

laikais prokuroras privalėjo užprotestuoti kiekvieną neteisėtą ir nepagrįstą teismo nuosprendį. Tokiu būdu jis vykdė nuosprendžių teisėtumo priežiūrą⁵⁷. Paduodamas kasacinį protestą prokuroras turėjo imtis priemonių, kad kasacinės instancijos teismas ištaisytų nuosprendį priėmusio teismo klaidas, nesvarbu, kieno interesus jos pažeidė. Tiek Baltarusijos, tiek Rusijos Baudžiamojo proceso kodeksai nustato teisę prokurorams skusti teismo sprendimus, taip pat suteikia teisę vyresniesiems prokurorams, nedalyvavusiems pirmosios instancijos teisme, protestuoti tų teismų sprendimus. Vokietijos Federacinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas suteikia prokurorui teisę skusti teismo sprendimą ne tik kaltinamojo nenaudai, bet ir kaltinamojo naudai, t.y. prašyti švelninti kaltinamojo padėtį.

Privatus kaltintojas yra nukentėjęs arba jo atstovas, tiek pagal įstatymą, tiek pagal įgaliojimą, palaikantis kaltinimą privataus kaltinimo byloje. Įstatymas numato konkretų baigtinių veikų sąrašą, kurios laikomos mažiau pavojingomis, todėl nuo tos veikos nukentėjusiam asmeniui pačiam paliekama spręsti, ar dėl tos veikos turi būti vykdomas baudžiamasis persekiojimas. Skundą ar pareiškimą padavęs asmuo privataus kaltinimo procese vykdo kaltinimo funkciją, kurią paprastai procese vykdo prokuroras. Tai vienintelė išimtis, kai prokuroras nedalyvauja kaltinimo procese. Tokiame procese prokuroro procesinės teisės suteiktos privačiam kaltintojui, todėl apeliacinį skundą jis gali paduoti tiek nuteistojo ar išteisintojo padėti bloginančiais, tiek ir švelninančiais pagrindais.

Lietuvos TSR Baudžiamojo proceso kodeksas taip pat įtvirtino nukentėjusiojo ir jo atstovo teisę skusti tiek apkaltinamąjį, tiek ir išteisinamąjį nuosprendį ne tik privataus kaltinimo byloje bei ir visose kitose bylose⁵⁸. Pagal tarpukario Lietuvos Baudžiamojo proceso įstatymo 857 straipsnį. Privatus kaltintojas turi tokias pačias teises kaip ir teisiamašis, tačiau jis negali prašyti daugiau, kaip buvo prašęs pirmos instancijos teisme.

Baudžiamojo proceso kodekso 312 straipsnio 2 dalyje nustatyta kad, išteisintasis, jo gynėjas ar atstovas pagal įstatymą gali paduoti apeliacinį skundą dėl nuosprendžio tik tiek, kiek jis yra susijęs su išteisinimo motyvais ir pagrindais. Kaip jau buvo minėta šie asmenys negali reikalauti pabloginti jų pačių ar kitų nuteistųjų padėtį - reikalauti panaikinti išteisinamąjį ir priimti apkaltinamąjį nuosprendį. Jie skundu gali reikalauti teismo ištirti papildomas teisinančias aplinkybes, prašyti šalinti ar keisti atskiras nuosprendžio formuluotes, ginčyti civilinio ieškinio, daiktinių įrodymų ir kitus panašius klausimus⁵⁹. Labai panaši išteisintojo kompetencija buvo nustatyta Lietuvos TSR Baudžiamojo proceso kodekse. Išteisintasis galėjo apskusti tik

⁵⁷ Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras/ Sudaryt. M. Kazlauskas. - Vilnius: Mintis, 1989. p. 328

⁵⁸ Lietuvos TSR baudžiamasis procesas. P. Danisevičius, M. Kazlauskas, E. Palskys – Vilnius, Mintis 1978. p. 310.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Knyga 2. Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuonis ...[et al.]. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. p. 231.

išteisinimo motyvus ir pagrindus. Skunde jis galėjo nurodyti, kad teismas išaiškino ne visas teisinančias aplinkybes, bei prašyti pašalinti iš nuosprendžio atskiras formuluotes, ginčyti civilinio ieškinio, daiktinių įrodymų ir kitus klausimus⁶⁰. Baltarusijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 370 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuostata, kad išteisintasis asmuo gali paduoti kasacinį skundą tik dėl išteisinamojo nuosprendžio motyvų ir pagrindų.

Nuteistojo ar išteisintojo gynėjai apeliacinį skundą gali paduoti tik tuo atveju, kai tam neprieštarauja nuteistasis ar išteisintasis, raštiškai išreikšdami savo valią. Gynėjas, neturėdamas raštiško nuteistojo ar išteisintojo sutikimo, negali paduoti apeliacinio skundo, o jeigu skundas ir būtų paduotas, jis nebūtų nagrinėjamas. Pagal baudžiamojo proceso kodekso 312 straipsnio 1 ir 4 dalių prasmę teisę apskusti nuosprendį turi ir nedalyvavęs pirmosios instancijos teisme gynėjas, jeigu tokią valią raštu išreiškė nuteistasis ar išteisintasis, ir susitarimas yra įformintas Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo nustatyta tvarka⁶¹. Jeigu nuteistasis ar išteisintasis yra nepilnametis, ar asmuo, kuris dėl fizinių ar psichinių trūkumų negali pats pasinaudoti teise į gynybą, tokiu atveju jų valios gynėjas gali nepaisyti ir savo vardu paduoti skundą. Šiuo atveju nuteistojo ar išteisintojo valia neturi įtakos ir atstovų pagal įstatymą teisei paduoti apeliacinį skundą. Tačiau, jeigu apeliacinio skundo padavimo momentu nepilnametis, nuteistasis ar išteisintasis tampa pilnamečiu, gynėjas, prieš paduodamas apeliacinį skundą, turi gauti jo raštišką sutikimą. Nepilnamečio nuteistojo ar išteisintojo atstovo pagal įstatymą bei nukentėjusiojo atstovo pagal įstatymą ar įgaliojimą apeliacinis skundas bus nagrinėjamas tuo atveju, jeigu atstovaujamas apeliacinės instancijos teismo posėdžio metu jau bus pilnametis, tačiau apeliacinis skundas buvo paduotas iki jo pilnametystės⁶². Atstovo pagal įstatymą dalyvavimas baudžiamajame procese gali būti apribotas. Jam gali būti neleista dalyvauti procese, jeigu tai prieštarautų nepilnamečio ar neveiksnaus proceso dalyvio interesams. Tik nuteistojo, išteisintojo bei nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą gali paduoti apeliacinį skundą, nepaisydami atstovaujamojo valios. Tokios teisės atstovai pagal įgaliojimą neturi. Kadangi nukentėjusiojo atstovas pagal įgaliojimą nėra saistomas atstovaujamojo valios, tai apeliacinį skundą toks atstovas gali paduoti be atstovaujamojo sutikimo.

Civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai turi teisę paduoti apeliacinį skundą tik dėl tos nuosprendžio ar nutarties dalies, kuri susijusi su civiliniu ieškiniu, t y. ginčyti civilinio ieškinio dydį, jo pagrįstumą, su civiliniu ieškiniu susijusius įrodymus bei kitus su civiliniu

^{60 60} Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras/ Sudaryt. M. Kazlauskas. - Vilnius: Mintis, 1989. p. 328.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr.53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 23, <http://www.lat.lt>. 2 punktas.

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Knyga 2. Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis ...[et al.]. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. p. 232.

ieškiniu susijusius klausimus. Kadangi civilinis atsakovas yra savarankiškas proceso dalyvis, jis neprivalo savo pozicijos derinti su kaltinamuoju ar jo gynėju, nors šių asmenų procesinis interesas dažniausiai sutampa.

Civilinio ieškovo teisė skusti neįsiteisėjusį teismo sprendimą buvo įtvirtinta ir tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymo 859 straipsnyje. Civilinis ieškovas turėjo teisę skustis tik tomis sprendimo dalimis, kurios liečia atlyginimą už žalą bei nuostolius. Kitos sprendimo dalys gali būti ginčijamos tik tada, kai jos liečia teisę į atlyginimą. Šiuo pagrindu nukentėjusysis turi teisę paduoti skundą tik tada, jeigu jis pirmosios instancijos teismo buvo pripažintas civiliniu ieškovu. Apeliaciniame procese civilinis ieškovas negali reikalauti didesnio atlyginimo už tą, kuris jo buvo pareikštas pirmojoje instancijoje. Apeliacinį skundą gali paduoti ir asmuo, kuris nedalyvavo byloje, bet kurio turto interesai teismo sprendimu yra paliesti. Asmuo, bylos nagrinėjimo teisme metu įgijęs nekilnojamąjį turtą, kuriam teismo sprendimu uždėti draudimai ar prievolės, gali paduoti apeliacinį skundą prašydamas juos panaikinti⁶³. Panaši civilinio ieškovo ir civilinio atsakovo teisė skusti neįsiteisėjusį nuosprendį buvo nustatyta ir Lietuvos TSR Baudžiamojo proceso kodekse. Jie kasaciniame skunde turėjo teisę ginčyti civilinio ieškinio dydį, jo pagrįstumą bei kitus klausimus, susijusius su civiliniu ieškiniu. Jie neturėjo teisės prašyti panaikinti išteisinamąjį nuosprendį, pakeisti nusikaltimo kvalifikavimą, sušvelninti bausmę ir pan. Kai nuosprendžiu nustatyta žala asmeniui, kuris nukentėjusiuoju pripažintas nebuvo, teismas, gavęs tokio asmens skundą tvarkomajame posėdyje privalėjo jį pripažinti nukentėjusiuoju ir bylą su skundu pasiųsti kasacinės instancijos teismui⁶⁴. Tiek Baltarusijos Respublikos, tiek ir Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodeksai nustato civilinių ieškovų ir civilinių atsakovų teisę skusti neįsiteisėjusį teismo nuosprendį tik pagrindais, susijusiais su civiliniu ieškiniu.

Nukentėjusiojo, nuteistojo ar išteisintojo artimieji giminaičiai apeliacinį skundą gali paduoti tik tuo atveju, jeigu jie byloje buvo pripažinti proceso dalyviais, t. y. buvo pripažinti atstovais, civiliniais atsakovais ar kitais proceso dalyviais. Išimtis - priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procesas, kuriame artimieji giminaičiai apeliacinį skundą gali paduoti ir nebūdami proceso dalyviais.

Naujoji Baudžiamojo proceso kodekso redakcija įtvirtino naują nuosprendžio rūšį - galimybę teismui nutraukti bylą nuosprendžiu. Baudžiamojo proceso kodekso 303 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad nuosprendį, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, teismas priima, kai teisiama jame posėdyje nustato Baudžiamojo kodekso 36-40, 93 straipsniuose, 114 straipsnio

⁶³ Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais. Sudarytas iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę. Red. M.Kavolis. - Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 514

⁶⁴ Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras/ Sudaryt. M. Kazlauskas. - Vilnius: Mintis, 1989. p. 328.

3 dalyje, 259 straipsnio 3 dalyje ir 291 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytus pagrindus atleisti kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės⁶⁵. Šiuo atveju nuosprendis, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, nėra nei apkaltinamasis, nei išteisinamasis. Priėmus jį, asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Todėl lieka neaiškus asmens, kurio byla nutraukta nuosprendžiu, statusas bei galimybė paduoti apeliacinį skundą, kadangi tokią teisę Baudžiamojo proceso kodeksas suteikia tik nuteistajam ar išteisintajam.

Teismui priėmus nuosprendį, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, t.y. nuo baudžiamųjų teisinių priemonių taikymo. Išteisinamuoju nuosprendžiu asmuo taip pat atleidžiamas nuo visų teisinių priemonių taikymo, tačiau išteisinimas reiškia, kad asmuo nekaltas, t. y. nebuvo padaryta nusikalstama veika ar asmuo nedalyvavo padarant nusikalstamą veiką. Šiuo atveju asmuo pripažįstamas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo, tačiau teismui nustačius Baudžiamajame kodekse numatytus pagrindus atleisti kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės, jo byla nutraukiama nuosprendžiu. Teismas, nutraukdamas bylą nuosprendžiu, išsprendžia klausimus, susijusius su civiliniu ieškiniu, padarytos žalos atlyginimu, baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonių taikymu asmeniui bei kitus klausimus.

Kadangi asmuo, kurio byla nutraukta nuosprendžiu, nėra nei nuteistasis, nei išteisintasis, jis nepatenka į Baudžiamojo proceso kodekso 312 straipsnyje nustatytą asmenų, turinčių teisę apskusti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo nuosprendį, sąrašą. Tačiau atsižvelgiant į apeliacijos esmę, įstatymas tokiam asmeniui taip pat turi garantuoti teisę apskusti neįsiteisėjusį teismo nuosprendį apeliacine tvarka. Todėl, manau, kad šiuo atveju kaip ir nuteistasis, taip ir asmuo, kurio byla nutraukta nuosprendžiu, jo gynėjas ar atstovas pagal įstatymą turi teisę paduoti apeliacinį skundą bet kokiais teisiniais pagrindais ir motyvais.

Šios problemos išsprendimui asmens, kurio byla nutraukta nuosprendžiu, teisė skusti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos nuosprendį apeliacine tvarka turi būti įtvirtinta Baudžiamojo proceso kodekse. Tuo tikslu reikėtų keisti Baudžiamojo proceso kodekso 312 straipsnio 1, 4 ir 5 dalių formuluotes: 312 straipsnio 1 dalyje po žodžio „nuteistasis“ reikėtų įrašyti žodžius „asmuo, kurio byla nutraukta nuosprendžiu“, o 4 ir 5 dalyse po žodžių „nuteistojo“ įrašyti žodžius „asmens, kurio byla nutraukta nuosprendžiu“.

Visų kitų apskundimo teisės neturinčių asmenų apeliaciniai skundai nenagrinėjami ir gražinami juos padavusiems asmenims.

⁶⁵ Goda.G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. p. 468

Kaip matome, Baudžiamojo proceso kodeksas konkrečiai įvardija asmenis, turinčius teisę apskusti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo nuosprendį, ir nustato jų kompetenciją. Todėl apeliacinės instancijos teismas gavęs, apeliacinį skundą privalo patikrinti, ar apeliacinį skundą padavė tinkamas asmuo ir ar neviršytos įstatyme nustatytos jo kompetencijos ribos.

3.2. Apeliacinio skundo ir jo turinio elementų įtaka bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme riboms

Kaip jau buvo minėta, tam, kad byla būtų nagrinėjama apeliacinės instancijos teisme, turi būti įstatymo nustatyta tvarka ir terminais paduotas suinteresuoto asmens apeliacinis skundas. Įstatymas taip pat nustato reikalavimus apeliacinio skundo turiniui bei skundo padavimo terminus. Baudžiamojo proceso teisėje reikalaujama, kad apeliacinis skundas dėl neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties būtų rašytinis ir apelianto pasirašytas. Anoniminiai apeliaciniai skundai nenagrinėjami.

Tiek šiuo metu galiojančio Baudžiamojo proceso kodekso 313 straipsnio 1 dalyje, tiek iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso redakcijos 367 straipsnio 1 dalyje nustatyta privaloma rašytinė apeliacinių skundų forma. Tarybiniu laikotarpiu Lietuvoje galiojusiam Lietuvos TSR Baudžiamojo proceso kodekse nebuvo nustatyta privaloma rašytinė kasacinio skundo ir kasacinio protesto dėl neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo sprendimo forma. Tačiau praktikoje buvo nusistovėjusi tvarka ir nuomonė, kad kasaciniai skundai ir protestai turi būti paduodami raštu⁶⁶. Tarpukario Lietuvos Baudžiamojo proceso įstatymo 862 straipsnyje buvo nustatyta, kad skundai gali būti paduodami raštu ar žodžiu. Raštiški skundai galėjo būti siunčiami paštu arba paties skundėjo įteikiami vienam teismo narių, žodžiu pareikšti skundai surašomi į teismo protokolą, prisilaikant skundo turiniui nustatytų reikalavimų. Kaimyninių valstybių Baudžiamojo proceso įstatymuose įtvirtinta tiek rašytinė, tiek žodinė apeliacinio skundo forma. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 314 paragrafe įtvirtinta, kad pirmosios instancijos teismui paduodamas rašytinės formos apeliacinis skundas arba, per savaitę nuo sprendimo paskelbimo, žodinis skundas turi būti įtrauktas į sprendimą priėmusio teismo protokolą. Nei Baltarusijos Respublikos, nei Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodeksuose nėra nustatyta privaloma rašytinė ar žodinė skundo forma. Reikalavimuose skundo turiniui nustatyta, kad skundas turi būti pasirašytas jį padavusio asmens, todėl šiuo atveju galima teigti, kad skundas turi būti rašytinės formos.

⁶⁶ Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras/ Sudaryt. M. Kazlauskas. - Vilnius: Mintis, 1989, p.328.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse bei Administracinių bylų teisenos įstatyme nerasime nuostatų, įtvirtinančių privalomą rašytinę apeliacinio skundo formą, tačiau reikalavimuose skundo turiniui nurodyta, kad skundas turi būti pasirašytas jį padavusio asmens. Vadinas, apeliacinio skundo forma taip pat turi būti rašytinė.

Šiuo metu Lietuvoje tiek baudžiamojo, tiek civilinio, bei administracinio proceso teisėje įtvirtinta rašytinė apeliacinio skundo forma. Tačiau galima ir žodinė apeliacinio skundo forma, kuri egzistavo tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje bei šiuo metu numatyta Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekse.

Ar žodinė apeliacinio skundo forma reikalinga šiandieninėje Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje? Norint atsakyti į šį klausimą, reikia išsiaiškinti žodinio apeliacinio skundo privalumus. Manoma, kad tiek tarpukario Lietuvos, tiek ir Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso įstatymuose įtvirtinta žodinė skundo forma buvo susijusi su visuomenės raštingumo problema. Nes laikotarpiu, kai buvo priimti tiek Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymas (1933 m.), tiek Vokietijos baudžiamojo proceso kodeksas (1877 m.), didžioji visuomenės dalis buvo neraštinga. Todėl žodinė apeliacinio skundo forma tuo laikotarpiu turėjo didelę praktinę reikšmę užtikrinant galimybę visiems asmenims pasinaudoti savo teise ir apskusti jiems nepalankų pirmosios instancijos teismo nuosprendį. Baudžiamajame procese apeliacinis skundas dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio gali būti paduotas bet kokiais teisiniais pagrindais ir motyvais, o apelianto prašymų konkretumas ir tikslumas jų apimtis ir pobūdis nustato aiškesnes apeliacinio skundo ribas. Šiuo atveju žodinio apeliacinio skundo formos privalumas būtų tas, kad teisėjas, betarpiškai bendraudamas su apeliantu ir specialiaame protokole fiksuodamas jo žodžiu išsakytus prašymus, ginčijamo teismo sprendimo apskundimo pagrindus bei motyvus, tiksliau juos suformuluotų, o tai leistų nustatyti aiškesnes apeliacinio skundo ribas. Tuo pačiu būtų išspręstas skundo priimtinumą klausimas, būtų išvengta skundo turinio reikalavimų pažeidimo.

Atsižvelgiant į išsakytus argumentus, galima teigti, kad žodinė apeliacinio skundo forma šiandieninėje Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje nėra tiek aktuali, kiek buvo tarpukario Lietuvoje, siejant jos aktualumą su Lietuvos visuomenės raštingumu. Kaip jau minėta, praktikoje apeliacinius skundus dažniausiai paduoda nuteistieji, jų gynėjai bei prokurorai. Pagal galiojančius teisės aktus prokurorais ir gynėjais gali būti tik asmenys, turintys teisinį išsilavinimą, todėl jiems surašyti tikslūs, motyvuoti ir pagrįsti apeliacinius skundus nėra sudėtinga. Nuteistieji apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio gali paduoti bet kokiais teisiniais pagrindais ir motyvais, tačiau apeliantui skunde nepakankamai aiškiai išdėčius savo reikalavimus, apskundimo pagrindus ar motyvus, tai nebus pagrindu atsisakyti nagrinėti tokį skundą. Taigi, žodinė apeliacinio skundo forma, kaip alternatyva

rašytinei formai, galėtų sėkmingai egzistuoti ir šiandieninėje Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje, tačiau ji nebūtų tokia aktuali, kokia buvo tarpukario Lietuvoje. Jos nebuvimas nesuvaržo asmenų teisių bei nesumažina galimybės asmenims pasinaudoti savo teise ir apskūsti neįsisteisėjusį pirmosios instancijos teismo nuosprendį apeliacine tvarka.

Įstatymai nustato ne tik reikalavimus apeliacinio skundo formai, bet taip pat ir turiniui. Baudžiamojo proceso kodekso 313 straipsnio 1 dalyje nustatyti šie privalomi apeliacinio skundo turinio elementai: apeliacinės instancijos teismo, kuriam skundžiamas nuosprendis ar nutartis, pavadinimas; byla dėl kurios paduodamas skundas; nuteistojo ar išteisintojo, kurio atžvilgiu priimtas nuosprendis, vardas ir pavardė arba kaltinamojo vardas ir pavardė, jei byla nesibaigė nuosprendžiu; skundžiamos nuosprendžio dalies esmė; nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai bei apelianto prašymai.

Jeigu paduotas apeliacinis skundas neatitinka minėtų reikalavimų, laikoma, kad skundas surašytas pažeidžiant įstatymo nustatytus reikalavimus ir turi būti grąžinamas jį padavusiam asmeniui. Prie grubių įstatymo nustatytų reikalavimų pažeidimo reiktų priskirti atvejus, kai skundas nepasirašytas (anoniminių skundų apeliacinės instancijos teismas nenagrinėja), kai apeliantas nesuformuluoja savo prašymų, nenurodo nuosprendžio apskundimo pagrindų bei motyvų, o tik prašo bylą nagrinėti iš naujo. Teismas negali priimti tokio skundo, tuo labiau jo nagrinėti, tačiau teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai įstatymo reikalavimų neatitinkantys apeliaciniai skundai priimami ir nagrinėjami.

Kauno apygardos teismas (apeliacinė byla Nr.1A-662/2004) išnagrinėjo nuteistojo V.J. apeliacinį skundą, nors jis apelianto nepasirašytas, jame nesuformuluoti nuosprendžio apskundimo pagrindai bei motyvai. Skunde nurodoma tik tai, kad su nuosprendžiu nuteistasis nesutinka ir prašo jį iš naujo teisti⁶⁷.

Tačiau jeigu paduotame apeliaciniame skunde nenurodytas teismo pavadinimas, pirmosios instancijos teismo nuosprendžio esmė, skundo motyvai ar nepakankamai aiškiai išdėstyti apelianto reikalavimai, tai negali būti pagrindu nenagrinėti apeliacinio skundo. Tokiais atvejais apeliacinės instancijos teismas patikrina pirmosios instancijos teismo nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą⁶⁸.

Labai panašūs reikalavimai skundo turiniui buvo nustatyti ir tarpukario Lietuvos Baudžiamojo proceso įstatymo 863 straipsnyje: „Skunde turi būti nurodyta: kas jį paduoda ir kur skundėjas gyvena, ar skundžiamas visas sprendimas, ar tik tam tikra jo dalis, kuo griaunamas sprendimas ir ko būtent skundėjas prašo“. Smulkūs skundo turinio reikalavimų pažeidimai, tokie

⁶⁷ Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr.53. // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 23, <http://www.lat.lt>.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Knyga 2. Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis ...[et al.]. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. p. 234.

kaip klaidingas apeliacinio skundo pavadinimas kasacijos skundu ar atvirkščiai, nekliudė skundo nagrinėjimui. Prokurorai, paduodami protestą, taip pat turėjo laikytis 863 straipsnyje nustatytų reikalavimų⁶⁹. Tarybinio laikotarpio Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodeksas nenumatė kasacinio skundo ar protesto turinio bei formos. Tačiau praktikoje buvo laikoma, kad prokuroras yra kvalifikuotas teisininkas, todėl jis privalo kiekvieną protestą parašyti teisingai, pagrįstai ir nuosekliai. Kasaciniame proteste prokuroras nurodo: kasacinės instancijos teismo pavadinimą; bylą, kurioje paduodamas protestas; trumpai išdėsto nuosprendžio esmę; smulkiai nurodo pagrindus ir motyvus, jog nuosprendis yra neteisėtas ir nepagrįstas; reikalavimų esmę. Kadangi ir advokatai turi reikiamų teisinių žinių, jie taip pat privalo parašyti dalykiškus, pagrįstus ir logiškus kasacinius skundus⁷⁰.

Iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusioje Baudžiamojo proceso kodekso redakcijoje taip pat nebuvo griežtai apibrėžta, kokia forma turi būti surašytas apeliacinis skundas. Tačiau buvo reikalaujama, kad apeliaciniame skunde būtų nurodomas teismo pavadinimas, kuriam skundžiamas nuosprendis, nuteistojo ar išteisintojo, kurio atžvilgiu priimtas nuosprendis, pavardė, trumpa nusikaltimo fabula, motyvai dėl kurių apeliantas nesutinka su nuosprendžiu, apelianto reikalavimai. Jeigu nebuvo nurodomas teismo pavadinimas, pirmosios instancijos teismo priimto nuosprendžio esmė, nenurodyti skundo motyvai ar neaiškiai išdėstyti apelianto reikalavimai, tai nebuvo pagrindu atsisakyti nagrinėti skundą. Tokiais atvejais teismas patikrindavo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą⁷¹. Galima teigti, kad aptarti reikalavimai apeliacinio skundo turiniui iš esmės atitinka tuos, kurie nustatyti dabar galiojančioje naujojoje Baudžiamojo proceso kodekso redakcijoje, išskyrus tai, kad anksčiau galiojusi praktika reikalavo apeliaciniame skunde nurodyti visus nusikaltimus, pagal kuriuos kaltinamasis buvo nuteistas ar išteisintas, o dabar reikalaujama nurodyti tik skundžiamos nuosprendžio dalies esmę⁷².

Baltarusijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 372 straipsnio 1 dalyje ir Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso 363 straipsnio 1 dalyje nustatyti analogiški reikalavimai skundo turiniui. Skunde turi būti nurodyta: teismo, kuriam pateikiamas skundas pavadinimas; asmens, paduodančio skundą duomenys, nurodant jo statusą procese bei gyvenamąją ar buvimo vietą; skundžiamas nuosprendis bei teismas priėmęs šį nuosprendį; argumentai ir motyvai dėl kurių asmuo nesutinka su nuosprendžiu; asmens reikalavimai ir

⁶⁹ Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais. Sudarytas iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę. Red. M.Kavolis. - Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 515

⁷⁰ Lietuvos TSR baudžiamasis procesas. P.Danisevičius, M.Kazlauskas, E.Palskys – Vilnius, Mintis 1978, p. 310.

⁷¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, - Vilnius, Eugrimas, 2001, p. 413.

⁷² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Knyga 2. Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis ...[et al.]. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. p. 234.

įrodymai patvirtinantys tuos reikalavimus; prie skundo pridedamų dokumentų sąrašas ir skundą padavusio asmens parašas. Jeigu skundas neatitinka turinio reikalavimų, ir tai trukdo nagrinėti skundą, skundas gražinamas asmeniui, tačiau nurodomas terminas klaidoms ištaisyti. Skundas gražinamas pataisymui tik tokiu atveju kai turinio neatitikimai įstatymo reikalavimams trukdo nagrinėti bylą, vadinasi, smulkūs paduoto skundo turinio reikalavimų neatitikimai nėra pagrindas atsisakyti nagrinėti bylą. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas konkrečių skundo turinio reikalavimų nenustato, tik 300 paragrafe nustatyta, kad skundo pavadinimo klaida, (apeliacinis ar revizinis) neturi reikšmės jo nagrinėjimui.

Civilinio proceso kodeksas bei Administracinių bylų teisenos įstatymas taip pat nustato konkrečius reikalavimus apeliacinio skundo turiniui. Civilinio proceso kodekso 306 straipsnyje nurodyta, kad be bendrų procesiniams dokumentams keliamų reikalavimų skunde turi būti nurodyta: skundžiamas sprendimas ir teismas, priėmęs tą sprendimą; ginčijama suma, kai ginčas yra turtinis; bylos aplinkybės, įrodymai ir teisiniai argumentai, kuriais pagrindžiamas sprendimo ar jo dalies neteisėtumas ar nepagrįstumas ir naujų įrodymų pateikimo motyvai; apelianto prašymas; apelianto prašymas bylą nagrinėti rašytinio proceso tvarka, jeigu jis to pageidauja; pridedamos prie skundo rašytinės medžiagos sąrašas. Taip pat reikalaujama, kad apeliacinį skundą pasirašytų jį paduodantis asmuo. Apeliacinis skundas negali būti grindžiamas aplinkybėmis, kurios nebuvo nurodytos pirmosios instancijos teisme. Kol baigsis apeliacinio apskundimo terminas, apeliantas turi teisę pakeisti ar papildyti apeliacinį skundą. Vėliau tai daryti draudžiama⁷³. Administracinių bylų teisenos įstatymo 130 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad apeliaciniame skunde turi būti: teismo, kuriam adresuojamas skundas, pavadinimas; apelianto pavadinimas ir adresas; kitų proceso dalyvių, išskyrus šalių ir trečiųjų suinteresuotų asmenų atstovus, pavadinimai ir adresai; skundžiamas sprendimas ir teismas, priėmęs tą sprendimą; ginčijami klausimai; įstatymai ir bylos aplinkybės, kuriomis grindžiamas sprendimo ar jo dalies neteisėtumas ar nepagrįstumas; apelianto prašymas; įrodymai, patvirtinantys skunde išdėstytas aplinkybes; pridedamų prie apeliacinio skundo dokumentų sąrašas. Taip pat, kad apeliacinis skundas turi būti pasirašytas jį paduodančio asmens, advokato arba atstovo pagal įstatymą. Kai apeliacinį skundą paduoda advokatas, atstovas pagal įstatymą, įmonių ar institucijų vadovų įgalioti asmenys, prie jo turi būti pridedamas dokumentas, įrodantis jį paduodančio asmens įgaliojimus. Apeliaciniame skunde negalima kelti reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme. Naujais reikalavimais nelaikomi reikalavimai, neatsiejamai susiję su jau pareikštais reikalavimais.

⁷³ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius Civilinio proceso teisė. II tomas. - Vilnius: Justitia, 2005, p.293

Tiek Lietuvos, tiek kaimyninių valstybių procesiniai įstatymai nustato privalomą apeliacinio skundo turinio elementų sąrašą, kurio privaloma laikytis norint kad apeliacinis skundas būtų priimtas ir byla būtų nagrinėjama apeliacinės instancijos teisme.

Ar Baudžiamojo proceso kodekse nustatytus reikalavimus atitinka apeliacinio skundo turinys, patikrina apeliacinės instancijos teismas. Tačiau tiek Lietuvos, tiek ir kaimyninių valstybių įstatymai numato, kad esantys neesminiai apeliacinio skundo turinio neatitikimai, tokie kaip: apeliaciniame skunde nenurodytas teismo pavadinimas, pirmosios instancijos teismo nuosprendžio esmė, nepakankamai aiškiai išdėstyti apelianto reikalavimai ar skundo motyvai, negali būti pagrindu apeliacini skundą atmesti ir apeliacinės bylos nenagrinėti. Tokiais atvejais apeliacinės instancijos teismas, negražindamas skundo apeliantui, patikrina pirmosios instancijos teismo nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą. Kai bylos parengimo nagrinėti apeliacinės instancijos teismo posėdyje metu nustatomi pažeidimai, kurie trukdo apeliacinės instancijos teismui nagrinėti bylą, skundą apeliantui gražina apeliacinės instancijos teismas. Jeigu aplinkybė, kad apeliacinis skundas neatitinka įstatymo reikalavimų, nustatoma apeliacinės instancijos teismo posėdyje, skundas paliekamas nenagrinėtas ir gražinamas apeliantui⁷⁴. Teismui gražinus įstatymo reikalavimų neatitinkantį skundą apeliantas nepraranda teisės paduoti apeliacini skundą iš naujo. Ištaisęs apeliacinio skundo trūkumus, apeliantas gali jį paduoti vėl, jeigu dar nepasibaigęs nuosprendžio apskundimo terminas. Jeigu šis terminas pasibaigęs, apeliantas turi teisę prašyti nuosprendį priėmusi teismą praleistą terminą atnaujinti.

Galiojantis Baudžiamojo proceso kodeksas nenumato apelianto teisės pakeisti ar papildyti jau paduotus apeliacinius skundus. Kiti to paties apelianto skundai vertintini kaip apeliacinio skundo papildymai ir gražintini juos padavusiems asmenims. Visi apeliacinio skundo pakeitimai ir papildymai turi būti gražinami apeliantui. Apeliantas paduotą skundą gali tik atšaukti. Baudžiamojo proceso kodekso 316 straipsnyje nurodyta, kad teisę atšaukti skundą turi jį padavęs asmuo. Skundo atšaukimas turi būti savanoriškas, tokio atšaukimo negali imtis teismas nagrinėjantis bylą.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos pirmininkas 2004 m. vasario 26 d. teismo posėdžio metu pareiškė, kad nuteistojo V.K. ir jo gynėjo apeliaciniai skundai prieštarauja vienas kitam ir pareikalavo iš nuteistojo ir jo gynėjo apsispręsti, kurį skundą nagrinėti. Nors iš posėdžio protokolo matyti, kad V.K. gynėjas ir pareiškė, kad savo

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr.53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 23, <http://www.lat.lt>, 3 punktas.

*skundą atšaukia, bet tokį atšaukimą negalima laikyti savanorišku, nes teismo iniciatyva buvo išreikštas alternatyvinis reikalavimas*⁷⁵.

Prokuroro paduotą skundą gali atšaukti ir aukštesnysis prokuroras. Gynėjo apeliacinį skundą turi teisę atšaukti ir nuteistasis ar išteisintasis, jeigu jis nėra nepilnametis ar asmuo, kuris dėl fizinių ar psichinių trūkumų negali pats pasinaudoti teise į gynybą. Įstatymas neįpareigoja atšaukiant apeliacinį skundą nurodyti atšaukimo motyvų.

*Apeliacinėje byloje Nr. 1A-927/2004 Vilniaus apygardos vyriausiojo prokuroro pavaduotojas 2004 m. lapkričio 19 d. raštu atšaukė dėl Vilniaus rajono apylinkės teismo 2004 m. rugsėjo 28 d. nuosprendžio paduotą Vilniaus rajono apylinkės prokuratūros apeliacinį skundą, kuriuo buvo prašoma sugriežtinti bausmę nuteistajam V. O., nenurodydamas jokių motyvų. Atšaukus prokuratūros skundą, teismas bylą išnagrinėjo tik pagal nuteistojo apeliacinį skundą, kurį nutarė patenkinti iš dalies - pakeisti laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietą iš pataisos namų į atvirąją koloniją*⁷⁶.

Taigi baudžiamajam procese norint pakeisti ar papildyti paduotą apeliacinį skundą reikia pirmiausia atšaukti paduotą apeliacinį skundą ir vėl paduoti naują jau pataisytą ar papildytą apeliacinį skundą, tačiau turi būti nepasibaigęs nuosprendžio apskundimo terminas.

Iki 1999 m. sausio 1 d. galiojusi Baudžiamojo proceso kodekso redakcija numatė galimybę asmeniui, padavusiam apeliacinį skundą, jį pakeisti, papildyti naujais argumentais bei atšaukti. Apeliantas jau paduoto apeliacinio skundo pakeitimus ar papildymus naujais argumentais bei papildomus skundus galėjo paduoti nuosprendį priėmusiam teismui ar tiesiog apeliacinės instancijos teismui ir pasibaigus nuosprendžio apskundimo terminui, bet ne vėliau kaip iki bylos nagrinėjimo kolegijos posėdyje pradžios (Baudžiamojo proceso kodekso 370 straipsnis).

Panaši tvarka nustatyta ir kaimyninių valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose. Baltarusijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 372 straipsnyje ir Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso 363 straipsnyje nurodyta, kad jeigu paduotas skundas neatitinka įstatymo nustatytų skundo turinio reikalavimų, ir šie pažeidimai trukdo nagrinėti bylą, tai teisėjas tokį skundą grąžina jį padavusiam asmeniui ir nustato terminą, per kurį skundas turi būti ištaisytas. Jeigu per nustatytą terminą pataisytas skundas negrąžinamas teismui, laikoma, kad skundas dėl neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio nepaduotas.

Apeliacinio skundo trūkumų šalinimo tvarka nustatyta ir Lietuvos civilinio proceso kodekso 316 straipsnyje. Kai apeliacinis skundas neatitinka nurodytų reikalavimų pirmosios

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-362/2004 // <http://www.infolex.lt>.

⁷⁶ Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr.53. // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 23, <http://www.lat.lt>.

instancijos teismo teisėjas priima nutartį pašalinti trūkumus. Nutartyje teisėjas nurodo konkrečius apeliacinio skundo trūkumus ir nustato terminą, per kurį jie turi būti pašalinti. Apelianto, per teisėjo nustatytą terminą tinkamai pašalinusio apeliacinio skundo trūkumus, skundas laikomas paduotu pradinio padavimo dieną⁷⁷. Apeliantui, per nustatytą terminą trūkumų tinkamai nepašalinus, apeliacinis skundas teisėjo nutartimi gražinamas apeliantui. Tokiu būdu pripažįstama, kad apeliacinis skundas nebuvo paduotas. Jeigu apeliacinio skundo trūkumai paaiškėja apeliacinės instancijos teisme, tokiu atveju apeliacinės instancijos teismas priima nutartį ir nustato terminą tiems trūkumams pašalinti. Panaši apeliacinio skundo trūkumų šalinimo tvarka nustatyta ir Administracinių bylų teisenos įstatymo 134 straipsnyje. Jeigu apeliacinis skundas neatitinka įstatymo reikalavimų, teismo nutartimi nustatomas terminas trūkumams pašalinti. Kai per teismo nustatytą terminą trūkumai nepašalinami, skundas laikomas nepaduotu ir teisėjo nutartimi gražinamas pareiškėjui.

Tiek kaimyninių valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose, tiek Lietuvos civilinio ir administracinio proceso įstatymuose įtvirtinta galimybė taisyti paduotus apeliacinius skundus, šalinti jų trūkumus, reikšti naujus argumentus. Ar tokia galimybė reikalinga šiandieninėje Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje? Galiojanti Baudžiamojo proceso kodekso redakcija suteikia teisę prokurorui, nuteistajam, jo gynėjui ir įstatyminiam atstovui, nukentėjusiajam ir jo atstovui apskusti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo nuosprendį, remiantis bet kokiais teisiniais pagrindais ir motyvais. Net ir netiksliai apeliantui suformulavus savo prašymus, apskundimo pagrindus ir motyvus, byla bus nagrinėjama apeliacinės instancijos teisme. Kaip pastebėjome, praktikoje apeliacinius skundus dažniausiai paduoda nuteistieji, jų gynėjai ar prokurorai. Tačiau nuo apeliaciniame skunde išdėstytų nuosprendžio apskundimo pagrindų ir motyvų bei apelianto suformuluotų prašymų konkretumo ir tikslumo, jų apimties ir pobūdžio labai priklauso apeliacinio skundo ribos. Todėl manyčiau, kad galimybė apeliantui ne tik atšaukti, bet ir pataisyti ar papildyti savo apeliacinį skundą, yra reikalinga baudžiamojo proceso teisėje. Apeliacinio skundo papildymai ir pataisymai leistų apeliacinės instancijos teismui nustatyti aiškesnes bylos nagrinėjimo ribas. Taip pat leistų asmenims geriau pasinaudoti savo teise siekiant bylos išnagrinėjimo apeliacine tvarka, kadangi teismui gražinus įstatymo reikalavimų neatitinkantį apeliacinį skundą, dažniausiai jau būna pasibaigęs skundo padavimo terminas ir asmuo nebegali paduoti naujo skundo. O suteikus jam galimybę pašalinti skundo trūkumus, jis turėtų paprastesnę galimybę siekti bylos išnagrinėjimo apeliacine tvarka.

Reikšmingiausia apeliacinio skundo dalis - yra pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar sprendimo apskundimo pagrindai ir motyvai, nes jie lemia bylų nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas. Neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimo pagrindai - tai

⁷⁷ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius Civilinio proceso teisė. II tomas. - Vilnius: Justitia, 2005. p. 294

procesiniuose įstatymuose numatytos aplinkybės, dėl kurių teismo sprendimas gali būti panaikintas arba pakeistas. Tai netinkamas įstatymo pritaikymas ar kitoks pažeidimas. Esant šioms aplinkybėms, pirmosios instancijos teismo sprendimas gali būti panaikintas ir byla nutraukta, pakeistas arba panaikintas ir priimtas naujas. Įstatymuose nustatytas pagrindų sąrašas nėra baigtinis, todėl apeliacinis skundas dėl neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar sprendimo gali būti paduotas ir kitai įstatyme neįvardintais pagrindais, taip pat esant keliems pagrindams.

Nuosprendžio ar nutarties apskundimo motyvai tai bet kokie apelianto argumentai, kuriais ginčijamos pirmosios instancijos teismo išvados, nustatytos faktinės bylos aplinkybės, veikos kvalifikavimas, teisiniai vertinimai ar priimti sprendimai.

Nuo apeliaciniame skunde išdėstytų pirmosios instancijos teismo nuosprendžio apskundimo pagrindų ir motyvų, apelianto suformuluotų prašymų konkretumo ir tikslumo jų apimties ir pobūdžio labai priklauso apeliacinio skundo ribos. Pagal apelianto prašymų apimtį nustatoma, ar skundžiamas visas teismo sprendimas, ar tik jo dalis, pagal prašymų pobūdį ir nuosprendžio apskundimo pagrindus bei motyvus nustatoma, ar skundu ginčijamas dalyvavimas padarant nusikalstamą veiką, ar tik kaltės forma, veikos kvalifikavimas, bausmės griežtumas ar švelnumas ir panašiai.

Tiksliai suformuluoti konkretūs prašymai paprastai nustato aiškesnes apeliacinio skundo ribas nei bendresnio pobūdžio prašymai. Apeliantui netiksliai ar net netinkamai suformulavus savo prašymą, apeliacinės instancijos teismas apie apeliacinio skundo ribas turi spręsti iš skunde nurodytų nuosprendžio apskundimo pagrindų ir motyvų.

Pavyzdžiui, jeigu iš skunde nurodytų išteisinamojo nuosprendžio apskundimo pagrindų matyti, kad apeliantas siekia, jog būtų priimtas apkaltinamasis nuosprendis, tačiau rezoliucinėje skundo dalyje prašo panaikinti nuosprendį ir grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teisme, apeliacinės instancijos teismas, nesant pagrindų grąžinti bylą nagrinėti iš naujo, gali panaikinti apskųstą nuosprendį ir priimti naują apkaltinamąjį nuosprendį. Tuo apeliacinio skundo ribos nebus viršytos. Priešingo nei prašo apeliantas sprendimo priėmimas tada, kai vietoj nuteistojo padėties pabloginimo pagal prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo prašymą apeliacinės instancijos teismas priima išteisinamąjį nuosprendį, taip pat nelaikomas apeliacinio skundo ribų viršijimu⁷⁸.

Kuriam teismui turi būti paduotas apeliacinis skundas, nustato procesiniai įstatymai. Tiek Baudžiamojo proceso, tiek Civilinio proceso kodekse numatyta, kad apeliacinis skundas turi būti paduotas tam teismui, kuris pirmąją instanciją išnagrinėjo bylą ir priėmė sprendimą.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr.53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 23, <http://www.lai.lt>, 6 punktas.

Administracinių bylų teisenos įstatymo 129 straipsnyje numatyta galimybė apeliacinį skundą paduoti tiesiog apeliacinės instancijos teismui. Iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusioje Baudžiamojo proceso kodekso redakcijoje buvo numatyta galimybė apeliacinį skundą paduoti tiesiogiai apeliacinės instancijos teismui. Tačiau galiojančioje Baudžiamojo proceso kodekso redakcijoje šios galimybės atsisakyta, nes tokia tvarka patogesnė, tiek apeliaciniam teismui, tiek procese dalyvaujantiems asmenims. Pagal galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso 367 straipsnio 2 dalį apeliacinės instancijos teismas tiesiogiai gavęs apeliacinį skundą, vis tiek privalėjo jį perduoti nuosprendį priėmusiam pirmosios instancijos teismui, kad šis paruoštų bylą apeliaciniam nagrinėjimui. Ši nuostata siejama su draudimu perduoti bylą kitam teismui, kol apeliacinio apskundimo terminas nesueina, nes proceso dalyviai per šį terminą turi teisę susipažinti su bylos medžiaga tik teismo patalpose⁷⁹. Taigi, apeliacinis skundas tiek baudžiamajame, tiek civiliniame procese paduodamas tik sprendimą priėmusiam pirmosios instancijos teismui. Pirmosios instancijos teismas, gavęs apeliacinį skundą, kartu su byla perduoda jį apeliacinės instancijos teismui. Prieš perduodamas bylą apeliacinės instancijos teismui, sprendimą priėmęs pirmos instancijos teismas išsprendžia šiuos klausimus: patikrina, ar nėra praleisti apeliacinio skundo padavimo terminai; sprendžia klausimus dėl terminų atnaujinimo, jeigu yra prašymas atnaujinti praleistus terminus; informuoja kitus proceso dalyvius apie gautą skundą, sudarydamas galimybę susipažinti su šiuo skundu bei pateikti atsiliepimus bei išsprendžia kitus būtinus klausimus. Administraciniame procese pirmosios instancijos teismo sprendimą apskundus tiesiogiai apeliacinės instancijos teismui, šis išsireikalauja administracinę bylą ir išsprendžia visus minėtus klausimus.

Visiems apeliacinio skundo padavimo teisę turintiems proceso dalyviams Baudžiamojo proceso kodekso 313 straipsnio 3 dalyje nustatytas bendras dvidešimties dienų nuo nuosprendžio paskelbimo dienos terminas, per kurį jie gali paduoti apeliacinį skundą dėl pirmos instancijos teismo nuosprendžio. Suimtam ar teismo posėdyje nedalyvavusiam nuteistajam ar išteisintajam taikoma kita nei visiems proceso dalyviams apskundimo termino skaičiavimo tvarka - jiems terminas apeliaciniam skundui paduoti skaičiuojamas nuo tada, kai jam pasirašytinai įteikiamas nuosprendžio nuorašas, o teisiamaajame posėdyje nedalyvavusiam kaltinamajam – nuo nuosprendžio nuorašo jam išsiuntimo dienos. Apeliacinio skundo padavimo terminas nelaikomas praleistu, jeigu apeliacinis skundas iki termino pabaigos buvo įteiktas paštui, o suimto nuteistojo įteiktas kalinimo įstaigos administracijai, nors nuosprendį priėmusiame pirmos instancijos teisme buvo gautas po nustatyto termino. Skundai dėl pirmosios instancijos teismo nutarčių paduodami tokia pačia tvarka ir terminais. Tačiau skundas dėl teismo nutarties, susijusios su nuosprendžio vykdymu, paduodamas per penkias dienas nuo skundžiamos nutarties priėmimo dienos, skundas

⁷⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, - Vilnius, Eugrimas, 2001, p.414.

dėl apygardos teismo, kaip žemesniojo teismo, priimtos nutarties (Baudžiamojo proceso kodekso 440 straipsnis) paduodamas per septynias dienas nuo nutarties priėmimo dienos, o skundas dėl teismo nutarties paskirti suėmimą arba pratęsti suėmimo terminą (Baudžiamojo proceso kodekso 130 straipsnis) paduodamas per dvidešimt dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo dienos.

Tarpukario Lietuvos Baudžiamojo proceso įstatymo 865 straipsnyje buvo nustatytas dviejų savaitių terminas protestui bei skundui paduoti. Termino pradžia buvo skaitoma pirma diena po sprendimo paskelbimo, o paskutinė termino diena yra keturiolikta diena, skaitant nuo pirmosios po sprendimo paskelbimo dienos⁸⁰. Terminas nebuvo laikomas praleistu, jei iki termino pabaigos jis buvo išsiųstas paštu. Tiek Baltarusijos, tiek Rusijos baudžiamojo proceso kodeksuose skundams paduoti nustatytas dešimties parų terminas nuo sprendimo paskelbimo dienos. Suimtiems asmenims terminas skaičiuojamas nuo nuosprendžio įteikimo jiems dienos. Vokietijos baudžiamojo proceso kodekso 314 paragrafas nustato vienos savaitės terminą skundui paduoti. Jeigu nuosprendis buvo paskelbtas nedalyvaujant kaltinamajam, tai terminas skaičiuojamas nuo nuosprendžio įteikimo jam dienos. Civilinio proceso kodekso 307 straipsnyje apeliaciniam skundui paduoti nustatytas trisdešimties dienų terminas nuo pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo dienos. Jeigu apelianto gyvenamoji ar buveinės vieta yra užsienio valstybėje, apeliacinis skundas gali būti paduotas per keturiasdešimt dienų nuo pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo dienos. Atskirasis skundas dėl teismo nutarties gali būti paduodamas per septynias dienas nuo nutarties priėmimo dienos, jeigu skundžiama pirmosios instancijos teismo nutartis priimta žodinio proceso tvarka, ar per septynias dienas nuo nutarties nuorašo įteikimo dienos, jeigu skundžiama pirmosios instancijos teismo nutartis priimta rašytinio proceso tvarka. Administracinių bylų teisenos įstatymo 127 straipsnyje apeliaciniam skundui paduoti nustatytas keturiolikos dienų terminas, nuo sprendimo paskelbimo, o teismų nutarimai ir nutartys, priimti nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas pirmąja instancija, apeliacine tvarka gali būti skundžiami per dešimt dienų nuo nutarimo (nutarties) paskelbimo dienos.

Apibendrinant galima teigti, kad terminai skundui paduoti tiek Lietuvos, tiek kaimyninių valstybių procesiniuose įstatymuose yra gana skirtingi. Manychiau, kad skundo padavimo terminai baudžiamojo proceso teisėje turėtų būti susiję su galimybe pataisyti ar papildyti paduotą skundą. Esant tokiai galimybei, pats skundo padavimo terminas turėtų būti trumpas, o nesant tokios galimybės, jis turėtų būti ženkliai ilgesnis. Todėl manychiau, kad šiuo metu Lietuvos baudžiamojo proceso kodekse nustatytas 20 dienų terminas yra pakankamas motyvuotam ir pagrįstam apeliaciniam skundui surašyti.

⁸⁰ Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais. Sudarytas iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę. Red. M.Kavolis. - Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 516

4. Nustatytų baudžiamosios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų išplėtimas

Visuotinai pripažįstama, kad pagrindinis apeliacinio proceso principas - draudimas išeiti už apeliacinio skundo ribų (*tantum devolutum quantum appellatum*) nėra absoliutus. Apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas. Tokios šio principo išimtys susijusios su būtinumu apginti asmenų teisėtus lūkesčius bei teisėtus interesus, silpnesniosios ginčo šalies teises, viešąjį interesą ir pan. Apeliacinės instancijos teismas negali būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir pažeistų konstitucines vertybes⁸¹. Atvejai, kada apeliacinės instancijos teismas gali ir privalo peržengti apeliaciniame skunde nustatytas ribas, turi būti įtvirtinti procesiniuose įstatymuose.

Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 3 ir 5 dalyse numatyt tik du atvejai, kada apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas baudžiamąsias bylas, gali peržengti apeliacinio skundo nustatytas ribas, tai:

- jeigu apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų, jis, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems (320 straipsnio 3 dalis);

- jeigu apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurie nuosprendį apskundė ar dėl kurių nuosprendis apskūstas, tai remdamasis pagrindais, taikytiniais ir kitiems nuteistiesiems, jis gali sušvelninti nuosprendį ir pastariesiems (320 straipsnio 5 dalis).

Baudžiamojo proceso kodeksas įtvirtina galimybę peržengti skundo nustatytas ribas tik nuteistojo asmens atžvilgiu. Nors apeliacinės instancijos teismas ir nustato Baudžiamojo proceso kodekso reikalavimų pažeidimus, jis negali išplėsti bylos patikrinimo ribų dėl kitų proceso dalyvių.

Tarpukario Lietuvos Baudžiamojo proceso įstatymo 889 straipsnyje buvo nustatyta: „Kalbos ir pats bylos išžiūrėjimas neturi išeiti už skundo ar protesto ribų“. Tačiau, apeliacinės instancijos teismui nustačius pagrindinių proceso taisyklių pažeidimus, jos turėjo būti atitaisytos nežiūrint proceso šalių prašymų⁸². Pagal tarybinio laikotarpio Baudžiamojo proceso kodekso 379

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr.102-3957.

⁸² Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais. Sudarytas iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę. Red. M.Kavolis. - Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 532

straipsnyje⁸³ įtvirtintą bylos nagrinėjimo kasacinės instancijos teisme tvarką teismas nebuvo saistomas kasacinio skundo ar protesto argumentų. Jis privalėjo patikrinti bylą visa apimtimi, visų nuteistųjų atžvilgiu, ir tų kurie nebuvo padavę skundų, ir tų kurių atžvilgiu nebuvo paduota kasacinio protesto. Nustatęs esminius baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimus, dėl kurių nuosprendis turi būti panaikintas, kasacinės instancijos teismas privalėjo panaikinti nuosprendį dėl visų nuteistųjų, kuriuos šie pažeidimai liečia, nesvarbu, kas iš jų padavė skundą ir kurio atžvilgiu paduotas protestas.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir nuo 1995 m. sausio 1 d. nustačius bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme tvarką, Baudžiamojo proceso kodekso 377 straipsnyje buvo nurodyta, kad teismas patikrina bylą neviršydamas apeliacinių skundų ribų ir tik tų asmenų atžvilgiu, dėl kurių paduoti skundai. Ir tik tuo atveju, jeigu skundas paduotas dėl esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų, teismas turėjo patikrinti, ar tai turėjo įtakos kitų nuteistųjų, kurie nepadavė skundų, nuosprendžio teisėtumui ir pagrįstumui. Nuo 1999 m. sausio 1 d. buvo pakeista bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme tvarka, pagal kurią Baudžiamojo proceso kodekso 374 straipsnyje buvo nurodyti du atvejai, kada teismas gali viršyti bylos nagrinėjimo ribas, tai: jeigu apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, teismas patikrina, ar tai turėjo įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitų nuteistųjų, kurie nepadavė skundų, nuosprendžio teisėtumui ir pagrįstumui; jeigu apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurių atžvilgiu nuosprendis apskūstas, tai remdamasis pagrindais, kurie liečia ir kitus nuteistuosius, jis gali sušvelninti nuosprendį ir pastariesiems. Kaip matome šie baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme ribų viršijimo atvejai atitinka šiuo metu galiojančiame Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintus atvejus.

Baudžiamosios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų išplėtimas numatytas ir kaimyninių valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose. Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso įstatymo 360 straipsnyje nurodyta, kad jeigu bylos nagrinėjimo apeliacine arba kasacine tvarka metu nustatomos aplinkybės, turinčios įtakos nuteistiems ar išteisintiems asmenims, dėl kurių skundai nepaduoti, tai byla turi būti patikrinta ir šių asmenų atžvilgiu. Galimybė peržengti skundo nustatytas ribas egzistuoja tik nuteistojo ar išteisintojo asmens atžvilgiu. Šiuo atveju jų teisinė padėtis negali būti pabloginta. Baltarusijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 378 straipsnyje nustatyta, kad teismas, tikrindamas apskūsto nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą pagal byloje esančią ir papildomai pateiktą medžiagą, nėra saistomas skundo argumentų ir tikrina bylą visa apimtimi, visų kaltinamųjų atžvilgiu nors ir

⁸³ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, Vilnius, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1962 m. p. 209

skundas dėl jų nepaduotas. Vadinasi, Baltarusijos Respublikos baudžiamojo proceso teisėje neegzistuoja ribų viršijimo problema, kadangi nėra draudimo teismui išeiti už skundo ribų.

Draudimas išplėsti apeliacinio skundo ribas egzistuoja ne tik baudžiamojo proceso bet taip pat ir civilinio proceso teisėje. Lietuvos Civilinio proceso kodekso 320 straipsnio 2 dalyje nustatytos dvi išimtys, kada teismas gali išeiti už apeliacinio skundo ribų. Pirmą, kai apeliacinės instancijos teismas nustato absoliučius teismo sprendimo negaliojimo pagrindus. Absoliučiais sprendimo negaliojimo pagrindais pripažįstami tokie proceso teisės normų pažeidimai, kuriems esant pripažįstama, kad tinkamo proceso pirmosios instancijos teisme apskritai nebuvo. Absoliutūs pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindai išvardinti Civilinio proceso kodekso 329 straipsnio 2 dalyje. Antra, kai viešasis interesas reikalauja, kad būtų išplėstas apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas nedispozityviose bylose⁸⁴. Tačiau, kaip jau minėjome, išimtį, susijusią su viešojo intereso gynimu tik tam tikrose bylose, Konstitucinis teismas pripažino prieštaraujančia konstitucijai. Lietuvos administracinio proceso teisėje neegzistuoja apeliacijos ribų viršijimo problema, kadangi pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 136 straipsnį teismas, apeliacine tvarka nagrinėdamas bylą, patikrina tiek apskūstosios, tiek neapskūstosios sprendimo dalių teisėtumą ir pagrįstumą, taip pat sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą tų asmenų atžvilgiu, kurie skundo nepadavė.

Taigi galimybė bei atvejai, kada apeliacinės instancijos teismas gali išeiti už apeliacinio skundo ribų, yra numatyti tiek Lietuvos, tiek kaimyninių valstybių procesiniuose įstatymuose. Pagrindinis kriterijus, leidžiantis teismui viršyti apeliaciniu skundu nustatytas bylos nagrinėjimo ribas, yra pirmosios instancijos teismo padaryti esminiai procesinių įstatymų pažeidimai, dėl kurių teismo priimtas sprendimas negali būti laikomas teisingu ir pagrįstu. Toliau ir panagrinėsime bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų išplėtimo atvejus Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje.

4.1. Esminiai baudžiamojo proceso kodekso pažeidimai

Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 3 dalyje nustatyta pirmoji sąlyga, kada apeliacinės instancijos teismas privalo, išplėsti apeliaciniame skunde numatytas bylos nagrinėjimo ribas. Jeigu apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminius Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimus, padarytus ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu, jis, nepriklausomai ar dėl to buvo gautas skundas, patikrina, ar pažeidimai turėjo neigiamos įtakos ne tik skundą padavusiam asmeniui, bet ir kitiems skundo nepadavusiems nuteistiesiems. Nors apeliacinės instancijos teismas ir nustato Baudžiamojo

⁸⁴ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius Civilinio proceso teisė. II tomas. - Vilnius: Justitia, 2005, p. 280

proceso kodekso reikalavimų pažeidimus, jis negali išplėsti bylos patikrinimo ribų dėl kitų proceso dalyvių. Taigi apeliacinės instancijos teismas negali spręsti, ar nebuvo atimtos ar suvaržytos nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, išteisintojo ir kitų proceso dalyvių teisės, jeigu dėl šių asmenų teisių atėmimo ar suvaržymo apeliacinių skundų negauta, o nustatyti pažeidimai neturėjo įtakos pagal apeliacinį skundą tikrinamos nuosprendžio dalies teisėtumui ir pagrįstumui⁸⁵.

Pagal Dabartinės Lietuvių kalbos žodyną⁸⁶ žodis „esminis“ turėtų būti suprantamas, kaip žodžių pagrindinis ar svarbiausias sinonimas. Tai atsispindi apibrėžiant esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoką, kuri įtvirtinta Baudžiamojo proceso kodekso 369 straipsnio 3 dalyje „Esmniais šio Kodekso pažeidimais laikomi tokie šio Kodekso reikalavimų pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį“.

Šiuo metu esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka apibrėžta bylų procesą kasacinės instancijos teisme reglamentuojančioje Baudžiamojo proceso kodekso dalyje ir tokie pažeidimai laikomi kasacijos – įsiteisėjusio teismo nuosprendžio ar nutarties - apskundimo pagrindu. Esminiu Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimu pripažįstama ne tik šio kodekso 22 straipsnio 3 dalyje numatyti kaltinamojo teisių suvaržymai, bet ir kituose straipsniuose bei kituose įstatymuose numatytų teisių suvaržymai. Pažeidimai, kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį, yra bet kokie konkrečių baudžiamojo proceso reikalavimų pažeidimai, keliantys abejonių nuosprendžio ar nutarties teisėtumu ir pagrįstumu⁸⁷.

Iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusiame 1961 m. Baudžiamojo proceso kodekse esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka buvo apibrėžta bylų procesą apeliacinės instancijos teisme reglamentuojančioje dalyje, ir tokie pažeidimai buvo laikomi tiek neįsiteisėjusio, tiek ir įsiteisėjusio teismo nuosprendžio ar nutarties apskundimo apeliacine ir kasacine tvarka pagrindais.

Galiojančioje Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso redakcijoje absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai, kurie įvardijami, kaip esminiai civilinio proceso pažeidimai, apibrėžiami apeliacinį procesą reglamentuojančiose nuostatose (Civilinio proceso kodekso 329 straipsnyje). Nors iki 2003 m. sausio 1d. galiojusioje Civilinio proceso kodekso redakcijoje tokių pažeidimų samprata buvo įtvirtinta tiek apeliacinį, tiek kasacinį procesus reglamentuojančiose normose, nes šie pažeidimai yra ir apeliacijos ir kasacijos pagrindas.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Knyga 2. Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuonis ...[et al.]. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. p. 259

⁸⁶ S.Keinys ir kiti. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000, p. 152.

⁸⁷ Goda.G., Kazlauskas M., Kuonis P. Baudžiamojo proceso teisė.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. p. 544.

Išanalizavus kaimyninių valstybių: Lenkijos Respublikos, Baltarusijos Respublikos, Rusijos Federacijos bei Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso įstatymus, galima pastebėti, kad esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai, kaip apeliacijos ir kasacijos pagrindai bei jų sampratos baudžiamojo proceso įstatymuose, nėra vienodi. Tai sąlygoja skirtinga apeliacijos ir kasacijos samprata šių valstybių baudžiamojo proceso teisėje.

Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai minėtose valstybėse pripažįstami tiek apeliacijos, tiek ir kasacijos pagrindu. Daugumoje minėtų valstybių esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvokos ar jų sąrašas pateikiami kasacinį procesą reglamentuojančiose normose: Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso⁸⁸ 381 straipsnyje, Baltarusijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁸⁹ 391 straipsnyje, Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁹⁰ 338 paragrafe. Tačiau, kaip jau buvo minėta pagal Lietuvos baudžiamojo proceso teisę kasacija, kaip išiteisėjusio pirmosios instancijos ar apeliacinės instancijos teismo sprendimo peržiūrėjimas, teisės taikymo aspektu nevysiškai atitinka minėtų valstybių sampratą.

Nors užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka ir jų sąrašas pateikiami kasacinį procesą reglamentuojančiose normose, Lietuvoje tokį kasacinį procesą atitinka apeliacinis procesas. Todėl galima teigti, kad esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai yra pirmosios instancijos neįsiteisėjusių sprendimų apskundimo aukštesnės instancijos teismui pagrindas.

Esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvokos įtvirtinimui bylų procesą kasacinės instancijos teisme reglamentuojančioje dalyje lėmė tai, kad priimtoje naujojoje Baudžiamojo proceso kodekso redakcijoje buvo atsisakyta nuostatų, suteikiančių apeliacinės instancijos teismui teisę gražinti bylą pirmos instancijos teismui. Apeliacine tvarka baudžiamoji byla turėjo būti išnagrinėta ir išspręsta iš esmės, nepriklausomai nuo pirmosios instancijos teismo padarytų klaidų ir pobūdžio, todėl esminiai baudžiamojo proceso įstatymai pasidarė neaktualūs, kaip apeliacijos pagrindas⁹¹. Tačiau, atsižvelgiant į praktines problemas, dar neįsigaliojusi Baudžiamojo proceso kodekso redakcija buvo pakeista⁹². Baudžiamojo proceso kodekso 326 straipsnio 1 dalis buvo papildyta 4 ir 5 punktais, kurie suteikė apeliacinės instancijos teismui

⁸⁸ Комментарий к Уголовно- процессуальному кодексу Российской Федерации. Под. общ.ред. В. П. Веринаб В. В. Мозяковаю - Москва: Экзамен, 2004.

⁸⁹ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь (http://pravo.by/webnpa/text_old.asp?RN=HK9900295).

⁹⁰ Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии. Масква, Манускрипт, 1994.

⁹¹ E. Rimšelis Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai: naujieji sampratos aspektai. // Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2005, 67(59), p. 65.

⁹² Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, 21, 48, 50, 52, 127, 142, 143, 151, 158, 161, 163, 165, 212, 217, 232, 233, 234, 237, 244, 254, 255, 256, 266, 276, 287, 303, 318, 319, 322, 323, 326, 327, 329, 332, 342, 351, 353, 362, 375, 380, 397, 421, 440, 458, 459 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 362(1) straipsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr.38-1734.

galimybę grąžinti bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti, jei yra nustatomas baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, kurio negalima ištaisyti apeliaciniame teisme. Ši apeliacinės instancijos teismo teisė buvo gerokai susiaurinta nei buvo 1961 m. Baudžiamojo proceso kodekse. Taigi, apeliacinės instancijos teismas dėl byloje padarytų esminių baudžiamojo proceso pažeidimų (bylą išnagrinėjo šališkas pirmosios instancijos teismas arba byla išnagrinėta pažeidžiant kodekso nustatytas teisingumo taisykles – 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas; ir kai ikiteisminio tyrimo metu buvo surašytas iš esmės nustatytų reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas – 326 straipsnio 1 dalies 5 punktas), kurių negalima ištaisyti teisme ir jie trukdo nagrinėti bylą, privalo ją perduoti į pirmesnę baudžiamojo proceso stadiją, nes priešingu atveju, sprendžiant bylą, suvaržytos proceso dalyvių teisės, būtų dar labiau suvaržytos. Kaip matyti naujojoje Baudžiamojo proceso kodekso redakcijoje, liko nedaug pagrindų, kuriems esant, teismas gali grąžinti bylą pirmosios instancijos teismui. Be to, nustatyta sąlyga, kad padarytų pažeidimų negalima ištaisyti teisme, ir jie trukdo nagrinėti bylą.

Pagal iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso redakciją apeliacinės instancijos teismas turėjo platesnes teises, o ypač teisę grąžinti baudžiamąją bylą į pirmesnę baudžiamojo proceso stadiją. Tai turėjo įtakos esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sampratos įtvirtinimui kaip apeliacijos pagrindas. Apeliacinės instancijos teismas turėjo teisę panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo tirti arba nagrinėti pirmos instancijos teisme, jeigu, tiriant bylą ar nagrinėjant ją teisme buvo padarytas esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas (Baudžiamojo proceso kodekso 381 straipsnio 1 ir 2 dalys). Todėl esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų sąvoka ir tokių pažeidimų sąrašas buvo nustatyti Baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnyje.

Pagal galiojančios Baudžiamojo proceso kodekso redakcijos 320 straipsnio 3 dalį, apeliacinės instancijos teismas kiekvienoje byloje, neatsižvelgdamas į tai, ar dėl jų gautas skundas, turi spręsti esminių baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų klausimą. Taip pat 329 straipsnio 4 punkte įtvirtinta apeliacinės instancijos teismo teisė panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir priimti naują nuosprendį, kai pirmosios instancijos teismas padarė esminį baudžiamojo proceso kodekso pažeidimą, kurį galima ištaisyti apeliacinės instancijos teismo posėdyje. Tačiau minėtuose straipsniuose, nėra paaiškinta, kas yra esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai bei nėra nuorodos į straipsnį kuriame pateikta tokių pažeidimų samprata.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, galima teigti, kad esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai yra ne tik kasacijos, bet ir apeliacijos pagrindas. Be to apeliacija yra pirmoji pirmosios instancijos teismo sprendimo kontrolės forma, todėl esminių baudžiamojo proceso pažeidimų samprata turėtų būti įtvirtinta apeliacinį procesą reglamentuojančioje Baudžiamojo proceso kodekso dalyje. Manychiau, tinkamiausia tam vieta būtų galiojančio Baudžiamojo

proceso kodekso papildymas 326¹ straipsniu, kuris eitų po straipsnio, reglamentuojančio apeliacinės instancijos teismo sprendimų, priimamų išnagrinėjus bylą, rūšis, o tuo pačiu ir baudžiamosios bylos grąžinimo pirmosios instancijos teismui pagrindus.

Baudžiamojo proceso kodekso 369 straipsnio 3 dalyje yra apibrėžtas esminių baudžiamojo proceso pažeidimų dalykas - tai Baudžiamojo proceso kodekso reikalavimų pažeidimai. Kriterijai, pagal kuriuos esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai išskiriami iš kitų pažeidimų, yra šių pažeidimų požymiai - dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės, ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.

Šiuo metu galiojančioje Baudžiamojo proceso kodekso redakcijoje vartojama sąvoka „esminiai Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimai“, bet ne baudžiamojo proceso ar baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, kurie buvo vartojami senajame 1961 m. Baudžiamojo proceso kodekse. Esminiais pažeidimais laikant tik Baudžiamojo proceso kodekso reikalavimų pažeidimus, susiaurinamas esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąrašas. Šiuo atveju galima teigti, kad kitų teisės aktų reikalavimų pažeidimai negali būti laikomi esminiais. Tačiau Baudžiamojo proceso kodeksas nėra vienintelis teisės aktas, reglamentuojantis baudžiamąjį procesą. Be jo baudžiamąjį procesą reglamentuoja aukštesnės, tokios pat, bei žemesnės teisinės galios teisės aktai: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos Sąjungos teisės aktai, Baudžiamasis kodeksas, Civilinio proceso kodeksas bei kiti įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai. Kaip matome, be Baudžiamojo proceso kodekso egzistuoja daugybė teisės aktų, reglamentuojančių baudžiamąjį procesą, ir pagal jų hierarchiją Baudžiamojo proceso kodeksas nėra aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas. Tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija, tiek Europos žmogaus teisių konvencija bei kitos tarptautinės sutartys, nustatančios kitokias taisykles nei Baudžiamojo proceso kodeksas (Baudžiamojo proceso kodekso 4 straipsnio 3 dalis), gali būti taikomos tiesiogiai. Šiuo atveju akivaizdu, kad galimi baudžiamojo proceso pažeidimai nėra vien tik Baudžiamojo proceso kodekso reikalavimų pažeidimai.

Vokietijos Federacinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodekse nėra tiesiogiai vartojama esminių baudžiamojo proceso įstatymo ar kodekso pažeidimų sąvoka. 337 paragrafo 1 dalyje įstatymo pažeidimo sąvoka vartojama, kaip nuosprendžio apskundimo pagrindas. Baltarusijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 388 straipsnio 1 dalies 3 punkte vartojama esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų sąvoka, kaip nuosprendžio panaikinimo ar pakeitimo pagrindas, o Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso 381 straipsnyje vartojama baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų sąvoka. Ir vienu, ir kitu atveju

šie klausimai reglamentuojami labai panašiai, tačiau nėra vartojamas terminas „esminiai Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimai“.

Tarpukario Lietuvos Baudžiamojo proceso įstatyme esminių baudžiamojo proceso pažeidimų samprata nebuvo siejama su jokių teisės šaltinių. Baudžiamojo proceso įstatymo 912 straipsnyje nustatytas vienas iš nuosprendžio apskundimo ir panaikinimo pagrindų yra „kai yra peržengtos tokios esminės proceso procedūros ir formos, dėl kurių nesilaikymo sprendimui negalima pripažinti teisinės galios“⁹³.

Tarybiniu laikotarpiu, pagal 1961 m. Baudžiamojo proceso kodekso 386 straipsnio 1 dalį, esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai pripažįstami tokie pažeidimai, kurie, atimdami ar suvaržydami įstatymo garantuotas byloje dalyvaujančių asmenų teises, nagrinėjant bylą ar kitokiu būdu, sukliudė teismui visapusiškai išnagrinėti bylą ir paveikė ar galėjo paveikti teisėto ir pagrįsto nuosprendžio priėmimą⁹⁴. Kaip matome iš pateiktos esminių baudžiamojo įstatymo pažeidimų sampratos, šie pažeidimai nėra tapatinami su kodekso reikalavimų pažeidimais.

Terminas „baudžiamojo proceso įstatymas“ baudžiamojo proceso teisės moksle ir praktikoje aiškinamas labai panašiai. Jis suprantamas kaip visas teisės normas, reglamentuojančias baudžiamąjį procesą, apimanti sąvoka⁹⁵. Todėl esminių baudžiamojo proceso pažeidimų dalyką - baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus, galima laikyti „baudžiamojo proceso įstatymais“, o esminius baudžiamojo proceso kodekso pažeidimus vadinti baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais. Toks šių sąvokų aiškinimas atsispindi ir teismų praktikoje⁹⁶ aiškinant šiuo metu galiojančio Baudžiamojo proceso kodekso normas susijusias su esminiais Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimais.

Tikslus sąvokų vartojimas teisės aktuose siejamas su tuo, kad teisės akte įtvirtintas teisės normas vienodai supras ir taikys tiek teismas, tiek ir kitos teisę taikančios institucijos ar pareigūnai. Šiuo atveju sąvokos „esminiai Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimai“ aiškinimas ir su tuo susijusių teisės normų taikymas gali būti netikslus, kai kalbama ne apie Baudžiamojo proceso kodekso, o apie kitų baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimus. Nes pagal dabar galiojančiame Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintos esminių Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų sąvokos kontekstą ne visai aiškus kitų baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimų statusas.

⁹³ Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais. Sudarytas iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę. Red. M.Kavolis. - Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933., p. 545

⁹⁴ LTSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras/ Sudaryt. M. Kazlauskas. - Vilnius: Mintis, 1989, p. 346

⁹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, - Vilnius, Eugrimas, 2001, p. 5

⁹⁶ Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr.53. // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 23, <http://www.lat.lt>

Šios problemos išsprendimui reiktų keisti dabar galiojančio Baudžiamojo proceso kodekso 369 straipsnio 3 dalies formuluotę, vietoj žodžių „Esminiais šio Kodekso pažeidimais laikomi tokie šio Kodekso reikalavimų pažeidimai“ įrašant žodžius „Esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais laikomi tokie pažeidimai“. Tuo pačiu turėtų būti keičiamos ir Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 3 dalies, 329 straipsnio 4 punkto, 334 straipsnio, 369 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 376 straipsnio 2 dalies, 384 straipsnio 8 dalies nuostatos, kuriose minima „esminių šio Kodekso pažeidimų“ sąvoka.

4.2. Nuosprendžio „švelninimas“ baudžiamajame procese

Nuosprendžio „švelninimas“ yra antroji sąlyga, kada apeliacinės instancijos teismas gali tačiau neprivalo, išplėsti apeliaciniu skundu nustatytas bylos nagrinėjimo ribas. Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad jeigu apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurie nuosprendį apskundė ar dėl kurių nuosprendis apskūstas, tai, remdamasis pagrindais, taikytiniais ir kitiems nuteistiesiems, jis gali sušvelninti nuosprendį ir pastariesiems.

Pagal Dabartinės Lietuvių kalbos žodyną⁹⁷ viena iš žodžio „švelninti“ reikšmių yra mažinti. Tačiau teisiniuose terminuose dažniausiai vartojamas žodis „švelninti“ (švelninti nuosprendį, švelninti bausmę ir pan.).

Sąvoka „švelninti nuosprendį“ reiškia ne tik nuteistajam paskirtosios bausmės sušvelninimą, bet ir kitus apskūsto nuosprendžio pakeitimus, lengvinančius nuteistojo teisinę padėtį. Tai ir veikos kvalifikavimas pagal švelnesnį įstatymą, ir pašalinimas iš nuosprendžio atskirų nusikalstamų veikų, atsakomybę sunkinančių aplinkybių, ir panaikinimas nuosprendžio dalies, kurioje asmuo pripažintas pavojingu recidyvistu, ir bausmės švelninimas, skiriant švelnesnę bausmę, ir pan.

Baudžiamojoje teisėje asmens baudžiamoji atsakomybė yra neatsiejama nuo baudžiamojo įstatymo galiojimo t. y. padarytos veikos baudžiamumas turi būti nustatytas įstatymo galiojusio tos veikos padarymo metu. Pirmos instancijos teismai, priimdami sprendimus, šia nuostata privalo vadovautis visais atvejais, išskyrus įstatymo numatytas išimtis. Įstatymas, panaikinantis veikos nusikalstamumą, sušvelninantis bausmę arba kitokiu būdu palengvinantis asmens teisinę padėtį, turi grįžtamąją galią.

Veikos nusikalstamumą panaikina toks įstatymas, kuris visiškai nebeumato buvusios nusikaltimo sudėties arba susiaurina nusikaltimo sudėtį, numatydamas naujų arba atsisakydamas buvusių šios sudėties požymių⁹⁸.

⁹⁷ S.Keinys ir kiti. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000, p. 823.

Švelnindamas nuosprendį nuteistiesiems, dėl kurių nuosprendis apskūstas, apeliacinės instancijos teismas turi apsvarstyti, ar nuosprendžio pakeitimo pagrindai neliečia nuteistųjų, dėl kurių jis neapskūstas. Kai nuosprendis apeliantui keičiamas taikant švelnesnį įstatymą, jis turi būti pakeistas ir skundų nepadavusiems nuteistiesiems, jei švelnesnio įstatymo taikymo pagrindai liečia ir juos. Apeliacinės instancijos teismas, skundą padavusio nusikaltimo bendrininko veiką kvalifikuodamas pagal švelnesnį įstatymą, ne tik gali, bet ir privalo atitinkamai pakeisti ir skundų nepadavusių to paties nusikaltimo bendrininkų veiksmų kvalifikavimą.

Kaip apeliacinės instancijos teismai praktikoje taiko šia baudžiamojo proceso kodekso nuostatą iliustruoja pateiktas pavyzdys:

Klaipėdos apygardos teismo 2004 m. kovo 8 d. nuosprendžiu A.G., M.K., K.Š., G.Ž. buvo nuteisti pagal BK 180 straipsnio 2 dalį už plėšimą įsibraunant į patalpą. Šį nuosprendį apeliacine tvarka apskundė tik trys nuteistieji. Lietuvos apeliacinis teismas 2004 m. lapkričio 15 d. nuosprendyje (apeliacinė byla Nr.1A-377/2004) padarė išvadą, kad byloje nesurinkta įrodymų, jog nuteistieji svetimą turtą užvaldė įsibraudami į patalpą. Ši išvada buvo skirta visiems nuteistiesiems. Todėl apeliacinės instancijos teismas pakeitė 2004 m. kovo 8 d. nuosprendį ir skundo nepadavusiam nuteistajam, pritaikęs BPK 320 straipsnio 5 dalį. Teismas visų keturių nuteistųjų nusikalstamą veiką perkvalifikavo iš BK 180 straipsnio 2 dalies į BK 180 straipsnio 1 dalį ir sušvelnino jiems paskirtas bausmes⁹⁹.

Veiką padariusio asmens teisinę padėtį kitokiu būdu palengvina įstatymas, kuris pašalina veiką iš sunkių nusikaltimų sąrašo, išplečia galimybes atleisti veiką padariusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės arba atidėti jam paskirtos bausmės vykdymą, nustato asmeniui palankesnę pataisos darbų įstaigos rūšį, suteikia palankesnes bausdos sumokėjimo sąlygas, sutrumpina senaties, teistumo terminus ir pan.

Bausmę sušvelninantis yra toks įstatymas, kuris sumažina jos minimalią, maksimalią arba abi šias ribas, numato naują švelnesnę bausmės rūšį, pašalina papildomas bausmes, papildomas privalomas bausmes pakeičia į fakultatyvias¹⁰⁰.

Švelnindamas bausmę apeliacinį skundą padavusiam nuteistajam dėl to, kad jam paskirta bausmė yra aiškiai per griežta, apeliacinės instancijos teismas gali, bet neprivalo, ją sušvelninti skundų nepadavusiems nuteistiesiems, nors nuosprendžio švelninimo pagrindas juos ir liestų (pvz., bausmė per griežta dėl to, kad tiek apeliantas, tiek ir kiti nuteistieji yra nepilnamečiai;

⁹⁸ Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr.53. // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 23, <http://www.lat.lt>

⁹⁹ Ten pat

¹⁰⁰ Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reguliuojančias bylų nagrinėjimą apeliacine tvarka, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 26, // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 13, <http://www.lat.lt>

nustatyta tiek apelianto, tiek ir kitų nuteistųjų atsakomybę lengvinančių aplinkybių ir pan.). Tokiu atveju sušvelninęs nuosprendį nuteistiesiems, dėl kurių jis neapskūstas, apeliacinės instancijos teismas turėtų savo sprendimą motyvuoti, nes bausmė visada turi būti individualizuojama.

Išvados

Lietuvos teisės tradicijų požiūriu apeliacija Lietuvoje suvokiama kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą ir jį panaikinti ar pakeisti dėl teismo padarytų faktinių ir teisinių klaidų.

Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos suprantamos kaip tam tikri teisiniai rėmai, kurių teismas turi paisyti nagrinėdamas bylą. Konkrečias bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas apibrėžia apelianto apeliaciniame skunde nurodyti nuosprendžio ar nutarties apskundimo pagrindai ir motyvai bei apelianto prašymai, jų apimtis, pobūdis, tikslumas ir konkretumas.

Pirmosios instancijos teismui teisiama jame posėdyje nustatčius Baudžiamajame kodekse numatytus pagrindus atleisti kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės, priimamas nuosprendis, kuriuo baudžiamoji byla nutraukiama. Kad būtų garantuota asmens teisė šį nuosprendį apskusti apeliacine tvarka, ji turi būti įtvirtinta Baudžiamojo proceso kodekse. Tuo tikslu reikėtų keisti Baudžiamojo proceso kodekso 312 straipsnio 1, 4 ir 5 dalių formuluotes: 312 straipsnio 1 dalyje po žodžio „nuteistasis“ reikėtų įrašyti žodžius „asmuo, kurio byla nutraukta nuosprendžiu“, o 4 ir 5 dalyse po žodžių „nuteistojo“ įrašyti žodžius „asmens, kurio byla nutraukta nuosprendžiu“.

Žodinė apeliacinio skundo forma, kaip alternatyva rašytinei formai gali būti įtvirtinta ir šiandieninėje Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje, tačiau ji nebūtų tokia aktuali, kokia buvo tarpukario Lietuvoje. Ji palengvintų asmenims pasinaudoti savo teise ir apskusti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo nuosprendį apeliacine tvarka.

Įstatymai nustato privalomą apeliacinio skundo turinio elementų sąrašą, kurio privaloma laikytis norint kad apeliacinis skundas būtų priimtas ir byla būtų nagrinėjama apeliacinės instancijos teisme. Tačiau, esant neesminiams apeliacinio skundo turinio neatitikimams, tokiems kaip: apeliaciniame skunde nenurodytas teismo pavadinimas, pirmosios instancijos teismo nuosprendžio esmė, nepakankamai aiškiai išdėstyti apelianto reikalavimai ar skundo motyvai, tai negali būti pagrindu apeliacinį skundą atmesti ir apeliacinės bylos nenagrinėti.

Kadangi esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai yra ne tik kasacijos bet ir apeliacijos pagrindas, ir be to apeliacija yra pirmoji teismo priimto sprendimo kontrolės forma, todėl esminių baudžiamojo proceso pažeidimų samprata turėtų būti įtvirtinta apeliacinį procesą reglamentuojančioje Baudžiamojo proceso kodekso dalyje. Tinkamiausia tam vieta būtų galiojančio Baudžiamojo proceso kodekso papildymas 326¹ straipsniu, kuris eitų po straipsnio, reglamentuojančio apeliacinės instancijos teismo sprendimų, priimamų išnagrinėjus bylą, rūšis, o tuo pačiu ir baudžiamosios bylos gražinimo pirmosios instancijos teismui pagrindus.

Tikslus sąvokų vartojimas teisės aktuose siejamas su tuo, kad teisės akte įtvirtintas teisės normas vienodai supras ir taikys tiek teismas, tiek ir kitos teisę taikančios institucijos ar pareigūnai. Šiuo atveju sąvokos „esminiai Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimai“ aiškinimas ir su tuo susijusių teisės normų taikymas gali būti netikslus, kai kalbama ne apie Baudžiamojo proceso kodekso, o apie kitų baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimus. Nes pagal dabar galiojančiame Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintos esminių Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų sąvokos kontekstą ne visai aiškus kitų baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimų statusas. Šios problemos išsprendimui reiktų keisti dabar galiojančio Baudžiamojo proceso kodekso 369 straipsnio 3 dalies formuluotę, vietoj žodžių „Esminiais šio Kodekso pažeidimais laikomi tokie šio Kodekso reikalavimų pažeidimai“ įrašant žodžius „Esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais laikomi tokie pažeidimai“. Tuo pačių turėtų būti keičiamos ir Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 3 dalies, 329 straipsnio 4 punkto, 334 straipsnio, 369 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 376 straipsnio 2 dalies, 384 straipsnio 8 dalies nuostatos, kuriose minima „esminių šio Kodekso pažeidimų“ sąvoka.

Rolandas Puodžiūnas

Santrauka

Lietuvos Respublikos procesiniai įstatymai bei tarptautiniai teisės aktai garantuoja proceso dalyviams, nesutinkantiems su pirmosios instancijos teismo priimtu nuosprendžiu (sprendimu), teisę apskųsti jį aukštesnės instancijos teismui apeliacine tvarka. Tik apskundus pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar sprendimą, bylos nagrinėjimas perkeliamas į aukštesnės instancijos teismą. Apeliacija, Lietuvos teisės tradicijų požiūriu, suvokiama kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar sprendimą ir jį panaikinti ar pakeisti dėl teismo padarytų faktinių ir teisinių klaidų. Tačiau apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, negali peržengti nustatytų bylos nagrinėjimo ribų. Tiek baudžiamojo, tiek civilinio proceso teisėje bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos apibūdinamos kaip tam tikri teisiniai rėmai, kurių teismas turi paisyti, nagrinėdamas bylą. Ribų nustatymas lemia bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme apimtį.

Teisės teorijoje nėra vieningo požiūrio į apeliacinio proceso ribas: nesutariama, ar apeliacinis procesas turėtų reikšti bylos nagrinėjimą iš naujo, ar turėtų būti suvokiamas kaip priimto sprendimo arba nuosprendžio patikrinimas.

Po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje atlikta visa eilė reformų apeliacinio proceso srityje. Civiliniame procese nuo visiškos apeliacijos modelio pereita prie dalinės apeliacijos modelio. Baudžiamojo proceso teisėje taip pat pasikeitė gana daug bylų procesą apeliacinės instancijos teisme reglamentuojančių teisės normų. Todėl taikant normas praktikoje kyla neaiškumų bei taikymo problemų, tuo pačiu ir nustatant bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas.

Šiame darbe, remiantis teisės aktais, teisine literatūra bei teismų praktika, analizuojamos teisės normos, reglamentuojančios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas Lietuvos bei kaimyninių valstybių: Rusijos, Baltarusijos bei Vokietijos teisėje. Aptariama apeliacijos samprata bei raida Lietuvos Respublikos teisėje. Analizuojami veiksniai, lemiantys konkrečias bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas. Nagrinėjama apelianto ir jo kompetencijos bei apeliacinio skundo ir jo turinio elementų įtaka bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme riboms. Aptariamos su tuo susijusios praktinės problemos ir pateikiami galimi jų sprendimo būdai. Taip pat analizuojami nustatytų baudžiamosios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų išplėtimo atvejai. Aptariama esminių baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų samprata bei nuosprendžio „švelninimo“ baudžiamajame procese galimybės ir jų įtaka bylos nagrinėjimo ribų išplėtimui.

Limits of trial in the court of appeal instance

Summary

Laws of the Republic of Lithuania and acts of international law guarantee the participants of the process the right to appeal against the decision of the court of the primary instance to the court of the higher instance in accordance to the appeal order in case the participants disagree with the decision. Only in case of the appeal against the decision of the court of the primary instance the investigation of the case is transferred to the court of the higher instance. From the point of view of the traditions of Lithuanian law, appeal is perceived as the appeal of the privy to the court of the higher instance with the request to reconsider the unenforced decision of the primary instance and to abolish or modify it due to factual or legal errors. However, the court of appeal instance investigating the case can not violate the determined limits of the case investigation. The limits of case investigation at appeal court in both penal and civil process codes refer to certain legal limits which must be obeyed by the court investigating the case. Determination of the limits define the scope of the case investigation at appeal court.

There is no unified approach to the limits of appeal process in law theory. Arguments arise if appeal process might mean the case investigation anew or if it should be perceived as the examination of the decree or verdict.

After the restitution of Independence in Lithuania a number of reforms have been accomplished in the sphere of appeal process. The model of entire appeal in civil process has been modified into the model of partial appeal. A number of law norms regulating the case investigation in the court of appeal instance have changed in the law of penal process. Consequently, putting these norms into practice evokes uncertainties and problems of implementation as well as determines the limits of case investigation at the appeal court.

This work analyses the law norms regulating the limits of case investigation in the court of appeal process based on the law acts, law literature and court practice in Lithuania and neighbouring states: Russia, Belarus and Germany. The factors characterizing the certain limits of case investigation at appeal court are investigated. The influence of an appellant and his / her competence as well as the impact of the elements of the appeal complaint and its contents to the limits of case investigation at appeal court are explored in this research. Practical problems and the possible ways of their solution are discussed. The cases of expansion of the determined limits of criminal case investigation at appeal court are similarly investigated. The notion of fundamental violations of criminal code, the possibilities of verdict remission in criminal process and their influence for the expansion of the limits of case investigation are discussed.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai

1. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
2. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Septintasis protokolai (http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=66195).
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992. Nr.33-1014.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-148.
6. 1994 m. lapkričio 17 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr.I-662 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo“ // Valstybės žinios, 1994. Nr.95-1862.
7. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 1998. Nr.112-3104.
8. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, 21, 48, 50, 52, 127, 142, 143, 151, 158, 161, 163, 165, 212, 217, 232, 233, 234, 237, 244, 254, 255, 256, 266, 276, 287, 303, 318, 319, 322, 323, 326, 327, 329, 332, 342, 351, 353, 362, 375, 380, 397, 421, 440, 458, 459 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 362(1) straipsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr.38-1734.
9. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr.36-1340.
10. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr.19-139.
11. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308.
12. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 50-1632.
13. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr.42-1919.
14. Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2003 m. spalio 7 d. įsakymu Nr.I-108
<http://www.prokuraturos.lt/Teisesaktai/Generalinioprokurorojsakymai/tabid/148/Default.asp>
x.
15. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr.77-3288.
16. Recommendation No R(95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in

Civil and Commercial Cases of 7 February, 1955 <http://www.propisi.com/tekstovi/r95-5-en.htm>.

Specialioji literatūra

17. Ambrasaitė G. Apeliacijos esmė ir principai. VU leidykla, Mokslo darbai, Teisė Nr.46, 2003.
18. Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais. Sudarytas iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę. Red. M.Kavolis. - Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933.
19. E. Laužikas, V.Mikelėnas, V.Nekrošius Civilinio proceso teisė. II tomas. - Vilnius: Justitia, 2005.
20. E. Rimšelis Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai: naujieji sampratos aspektai. // Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2005, 67(59).
21. Goda.G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
22. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Knyga 1. Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis ...[et al.]. – Vilnius:VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
23. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Knyga 2. Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis ...[et al.]. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
24. Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai, - Vilnius, Saulužė, 1997.
25. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, - Vilnius, Eugrimas, 2001.
26. Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras/ Sudaryt. M. Kazlauskas. - Vilnius: Mintis, 1989.
27. Lietuvos TSR baudžiamasis procesas. P.Danisevičius, M.Kazlauskas, E.Palskys – Vilnius, Mintis 1978.
28. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, Vilnius, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1962 m.
29. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. 1 tomas. A. Driukas, Č.Jokūbauskas, P.Koverovas ... [et al.]. - Vilnius: Justitia, 2004.
30. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. 2 tomas. A. Driukas, Č.Jokūbauskas, P.Koverovas ... [et al.]. - Vilnius: Justitia, 2004.

31. Mikelėnas V. Civilinis procesas. II dalis. Vilnius; Justitia, 1997.
32. M. Strogovičius Baudžiamasis procesas, Kaunas, Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla, 1947 m.
33. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė,-Vilnius, Eugrimas, 2001.
34. Pirmasis Lietuvos statutas (1529 m.) I.Valikonytė, S.Lazutka, E.Gudavičius, Vilnius, Vaga, 2001 m.
35. Römeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Fotogr. Leid.- Vilnius: Pozicija, 1994.
36. RTFSR Baudžiamasis procesinis kodeksas, Kaunas, Lietuvos TSR teisingumo Liaudies komisariato leidinys, 1941 m.
37. S.Vansevičius. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės teismų sistemos tobulinimas XVII-XVIII amžiais. Teisė. 200, Nr.45.
38. S. Vancevičius Lietuvos Baudžiamoji teisė ir procesas 1919 - 1940 metais. Vilnius: Justitia, 1996.
39. S.Keinys ir kiti. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000.
40. Valerija Vaitkevičiūtė. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, Leidykla „Žodynas“, 1999.
41. Уголовно-процессуальный кодекс Латвии. Riga: Biznesa informācijas birojs, 2003.
42. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии. Масква, Манускрипт, 1994.
43. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации
<http://www.kadis.ru/kodeks.phtml?kodeks=19&paper=&ok=+%EF%E5%F0%E5%E9%F2%E8+>.
44. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь
http://pravo.by/webnpa/text_old.asp?RN=HK9900295).
45. Комментарий к Уголовно- процессуальному кодексу Российской Федерации. Под общ.ред. В. П. Веринаб В. В. Мозяковаю - Москва: Экзамен, 2004
46. Kodeks postępowania karnego (<http://prawo.interia.pl/kodeksy?aid=8355>).
47. Kriminālprocesa likums <http://www.at.gov.lv/fails.php?id=364>.

Praktinė medžiaga

48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. red.), Lietuvos Respublikos

baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. red.), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. red.) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. red.) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 "Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 "Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2006, Nr.102-3957.

49. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr.53. // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 23, <http://www.lat.lt>.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr.53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 23, <http://www.lat.lt>.
51. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reguliuojančias bylų nagrinėjimą apeliacine tvarka, apibendrinimo apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 26, // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 13, <http://www.lat.lt>.
52. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu, apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

- senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 38. // Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 18, <http://www.lat.lt>.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-353/2006 // <http://www.infolex.lt>.
 54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-506/2006 // <http://www.infolex.lt>.
 55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-357/2006 // <http://www.infolex.lt>.
 56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-126 // <http://www.infolex.lt>.
 57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-75 // <http://www.infolex.lt>.
 58. Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-150-2005.
 59. Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-373-2004.
 60. Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-418-2005.
 61. Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-503-2005.